

Republica Moldova
CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE

PRIVIND CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII

**unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la
modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova**
(modul de alegere a Președintelui)

(Sesizarea nr. 48b/2015)

CHIȘINĂU

4 martie 2016

În numele Republicii Moldova,
Curtea Constituțională, statuând în componența:
DI Alexandru TĂNASE, *președinte*,
DI Aurel BĂIEȘU,
DI Igor DOLEA,
DI Victor POPA, *judecători*,
cu participarea dnei Ludmila Chihai, *grefier*,

Având în vedere sesizarea depusă la 12 noiembrie 2015
și înregistrată la aceeași dată,
Examinând sesizarea menționată în ședință plenară publică,
Având în vedere actele și lucrările dosarului,
Deliberând în camera de consiliu,

Pronunță următoarea hotărâre:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află sesizarea depusă la Curtea Constituțională la 12 noiembrie 2015, în temeiul articolelor 25 lit. h) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 38 alin. (1) lit. h) din Codul Jurisdicției Constituționale de către 18 deputați ai fracțiunii parlamentare a Partidului Liberal Democrat din Moldova, Valeriu Ghilețchi, Tudor Deliu, Liliana Palihovici, Angel Agache, Maria Ciobanu, Vladimir Hotineanu, Chiril Lucinschi, Grigore Cobzac, Vadim Pistrinciuc, Iurie Țap, Ion Balan, Nae-Simion Pleșca, Ștefan Creangă, Octavian Grama, Gheorghe Mocanu, Mihaela Spatarî, Aliona Goța, Victor Roșca, privind controlul constituționalității **punctului 2 integral** și a **sintagmei** „*cu excepția cazului prevăzut la art. 78 alin. (5)*,” **de la punctul 5 din articolul I** al Legii nr.1115-XIV din 5 iulie 2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova, prin care a fost schimbată modalitatea de alegere a Președintelui Republicii Moldova.

2. Autorii sesizării, în prezenta cauză, solicită verificarea conformității unor prevederi din Legea nr. 1115/2000, referitoare la modificarea articolelor 78 și 85 alin. (4) din Constituție, având în vedere procedura de adoptare a acestora, cu articolele 135 alin. (1) lit. c) și 141 alin. (2) din Constituție, precum și cu principiul constituțional al statului de drept, consacrat de Preambulul Constituției și articolul 1 alin. (3) din Constituție.

3. În cadrul ședinței publice, autorul sesizării a concretizat obiectul sesizării, precizând că solicită verificarea constituționalității doar a modificărilor care vizează mecanismul alegerii Președintelui Republicii Moldova cu votul a **3/5** din numărul deputaților. Autorul sesizării nu contestă celelalte modificări, care nu au schimbat esențial conținutul

proiectului inițial avizat de către Curtea Constituțională și care nu afectează unitatea și echilibrul materiei constituționale.

4. În același context, autorii sesizării solicită Curții ca, prin interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu prevederile articolului 141 alin.(2) din Constituție, să explice dacă:

„1) Este necesară și/sau obligatorie avizarea repetată de către Curtea Constituțională a amendamentelor deputaților acceptate de Parlament în lectura a doua la un proiect de lege privind revizuirea Constituției, ulterior prezentării în Parlament a proiectului însoțit de avizul Curții Constituționale?

2) Este încălcată procedura de adoptare a unui proiect de lege constituțională ce a fost amendat substanțial și conceptual de către deputați în lectura a doua fără avizarea repetată de către Curtea Constituțională?

3) În cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la art. 143 alin. (1) din Constituție?”

5. Prin decizia Curții Constituționale din 7 decembrie 2015 sesizarea a fost declarată admisibilă, fără a prejudeca fondul cauzei.

6. În procesul examinării sesizării, Curtea Constituțională a solicitat opinia Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și a Guvernului.

7. În ședința plenară publică a Curții, sesizarea a fost susținută de dl Valeriu Ghilețchi, deputat în Parlament, autor al sesizării. Guvernul a fost reprezentat de către dl Eduard Serbenco, viceministru al justiției. Parlamentul a prezentat Curții opinia sa în scris, dar nu a delegat un reprezentant la ședința publică.

CONTEXT

8. În data de 23 mai 1999, în cadrul referendumului republican consultativ, la care au participat 58,33% din alegători, 55,33% au răspuns pozitiv la întrebarea „*Sunteți pentru modificarea Constituției în scopul instituirii sistemului prezidențial de guvernare în Republica Moldova, în cadrul căruia Președintele republicii ar fi responsabil de formarea și conducerea Guvernului, precum și de rezultatele guvernării țării?*”. La aceeași întrebare 30,85% dintre alegători au răspuns negativ.

9. Prin Hotărârea nr. 32 din 15 iunie 1999, Curtea Constituțională a confirmat rezultatele referendumului republican consultativ, însă a decis că acesta „*poartă caracter consultativ și rezultatele lui nu produc efecte juridice*”.

10. Contrar opțiunii exprimate de participanții la referendumul republican consultativ, prin Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000 Parlamentul a revizuit Constituția Republicii Moldova, modificând, *inter alia*, articolul 78. Astfel, dacă până la acea dată Președintele era ales prin vot direct de către cetățeni, în urma revizuirii constituționale Parlamentul a

fost abilitat cu dreptul de a alege Președintele Republicii Moldova cu votul a 3/5 din deputați (61 de deputați).

11. Imediat după revizuirea constituțională, Parlamentul nu a reușit să aleagă Președintele Republicii Moldova în două tururi de scrutin (4 și, respectiv, 6 decembrie 2000), deoarece nici unul din candidați nu a obținut numărul necesar de voturi pentru alegerea șefului statului. Parlamentul nu a reușit să aleagă Președintele Republicii Moldova nici în cadrul celei de-a doua tentative eșuate a alegerilor repetate (21 decembrie 2000), din cauza neprezentării numărului necesar de deputați. Ca rezultat, prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1843 din 31 decembrie 2000, Parlamentul a fost dizolvat, fiind organizate alegeri parlamentare anticipate.

12. La 4 aprilie 2001, Parlamentul nou ales a votat Președintele Republicii Moldova, în conformitate cu articolul 78 din Constituție, din primul tur de scrutin.

13. La 4 aprilie 2005, Parlamentul a ales Președintele Republicii Moldova, în conformitate cu articolul 78 din Constituție, din primul tur de scrutin.

14. La 20 mai 2009, Parlamentul a desfășurat alegerile ordinare pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, însă nici unul din candidați nu a întrunit numărul necesar de voturi. Parlamentul nu a reușit să aleagă Președintele Republicii nici în cadrul alegerilor repetate din 3 iunie 2009, deoarece nici unul din candidați nu a întrunit numărul necesar de voturi. În consecință, prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 2243 din 15 iunie 2009, Parlamentul a fost dizolvat, fiind organizate alegeri parlamentare anticipate.

15. După demisionarea Președintelui în exercițiu la 11 septembrie 2009, exercitarea interimatului funcției a fost preluată de Președintele Parlamentului.

16. La 10 noiembrie 2009, la alegerile ordinare pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova a candidat o singură persoană, care însă nu a întrunit numărul necesar de voturi. În cadrul alegerilor repetate din 7 decembrie 2009, pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova a fost propusă aceeași candidatură, care din nou nu a acumulat numărul necesar de 61 de voturi.

17. La 5 septembrie 2010, în cadrul unui referendum s-a încercat modificarea Constituției în sensul introducerii alegerii directe a Președintelui de către cetățeni, însă acesta nu a fost validat din cauza prezenței scăzute la vot.

18. În acest context, prin Decretul Președintelui interimar nr. 563 din 28 septembrie 2010, Parlamentul a fost dizolvat.

19. Interimatul funcției de Președinte a fost asigurat de către Președintele Parlamentului, ales în această calitate la 30 decembrie 2010 prin Hotărârea Parlamentului nr. 6.

20. La 16 martie 2012, în cadrul alegerilor repetate, Parlamentul a ales Președintele Republicii Moldova, în conformitate cu articolul 78 din Constituție, punând astfel capăt unei perioade de aproape 3 ani de interimat.

LEGISLAȚIA PERTINENTĂ

21. Prevederile relevante ale Constituției (M.O., 1994, nr. 1) sunt următoarele:

Preambul

„[...] CONSIDERÂND **statul de drept**, pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic valori supreme [...]”

Articolul 1

Statul Republica Moldova

„[...]”

(3) Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.”

Articolul 134

Statutul [Curții Constituționale]

„(1) Curtea Constituțională este **unica autoritate de jurisdicție constituțională** în Republica Moldova.

[...]

(3) Curtea Constituțională **garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.**”

Articolul 135

Atribuțiile

„(1) Curtea Constituțională:

a) exercită, la sesizare, controlul constituționalității **legilor** și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

b) interpretează Constituția;

c) **se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției; [...]**”

Articolul 140

Hotărârile Curții Constituționale

„(1) Legile și alte acte normative sau unele părți ale acestora devin nule, din momentul adoptării hotărârii corespunzătoare a Curții Constituționale.

(2) Hotărârile Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi atacate.”

Articolul 141 Inițiativa revizuirii

„(1) Revizuirea Constituției poate fi inițiată de:

[...]

b) un număr de cel puțin o treime de deputați în Parlament;

[...]

(2) Proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului **numai împreună cu avizul Curții Constituționale**, adoptat cu votul a cel puțin 4 judecători.”

Articolul 142 Limitele revizuirii

„(1) Dispozițiile privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului, pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum, cu votul majorității cetățenilor înscrși în listele electorale.

(2) Nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

(3) Constituția nu poate fi revizuită pe durata stării de urgență, de asediu și de război.”

Articolul 143 Legea privind modificarea Constituției

„(1) Parlamentul este în drept să adopte o lege cu privire la modificarea Constituției după cel puțin 6 luni de la data prezentării inițiativei corespunzătoare. Legea se adoptă cu votul a două treimi din deputați.

(2) Dacă, de la prezentarea inițiativei cu privire la modificarea Constituției, Parlamentul nu a adoptat timp de un an legea constituțională corespunzătoare, propunerea se consideră nulă.”

22. Prevederile relevante ale Regulamentului Parlamentului, adoptat prin Legea nr. 797-XIV din 2 aprilie 1996 (textul republicat la 7 aprilie 2007), sunt următoarele:

Articolul 81 Transmiterea proiectului de lege constituțională comisiei speciale sau comisiei permanente sesizate în fond

„(1) După aprobarea în primă lectură a proiectului de lege constituțională, Președintele Parlamentului cere opinia deputaților privind punerea de îndată la vot a proiectului în **a doua lectură** sau transmiterea acestuia comisiei speciale sau comisiei permanente sesizate în fond pentru examinarea **amendamentelor** și pregătirea proiectului pentru dezbateră în a doua lectură.

(2) În cazul în care cel puțin **25 de deputați** vor cere transmiterea proiectului de lege constituțională comisiei speciale sau comisiei permanente sesizate în

fond, Președintele dispune aceasta. În caz contrar, proiectul se pune la vot în lectura a doua și definitivă.”

Articolul 82 Dezbaterea și votarea amendamentelor

„(1) În cazul în care proiectul de lege constituțională este transmis comisiei speciale sau comisiei permanente sesizate în fond, în termen de 15 zile după adoptarea proiectului în primă lectură, **deputații** pregătesc și transmit **amendamentele** comisiei respective. Acest termen poate fi prelungit, la propunerea Președintelui Parlamentului, prin votul majorității deputaților prezenți.

(2) În a doua lectură pot fi dezbătute și supuse votului doar **amendamentele** depuse în scris și semnate de cel puțin **5 deputați**. Amendamentele nu pot viza introducerea unor elemente ce nu sînt prezente în proiectul avizat de Curtea Constituțională și pot ține doar de:

- a) redactarea textului;
- b) modificări care nu afectează esența prevederilor propuse de autor;
- c) omiterea unor articole sau părți de articole, dacă aceasta nu afectează esența proiectului.

(3) Comisia specială sau comisia permanentă sesizată în fond dezbate și **supune votului fiecare amendament** în parte. După aceasta, ea întocmește un raport de prezentare a proiectului de lege constituțională pentru dezbateră în a doua lectură, în care își expune poziția asupra fiecărui articol.”

Articolul 83 Dezbaterea proiectelor de legi constituționale în a doua lectură

„(1) Dezbaterea în a doua lectură de către Parlament a proiectului de lege constituțională constă în:

- a) prezentarea fiecărui amendament de către autorii acestuia;
- b) audierea opiniilor fracțiunilor parlamentare, prezentate de cel mult doi vorbitori din partea fiecărei fracțiuni, și ale deputaților independenți;
- c) audierea opiniei comisiei speciale sau a comisiei permanente sesizate în fond asupra fiecărui amendament;
- d) votarea fiecărui amendament în parte.

(2) Amendamentele la proiectul de lege constituțională se aprobă prin votul majorității deputaților prezenți.

(3) Dacă amendamentul nu obține numărul de voturi necesar, se consideră adoptată prevederea proiectului votată în prima lectură.”

ÎN DREPT

23. Din conținutul sesizării, Curtea observă că aceasta vizează în esență posibilitatea modificării în Parlament a proiectului legii de revizuire a Constituției avizat de Curtea Constituțională.

24. Astfel, sesizarea se referă la un ansamblu de elemente și principii cu valoare constituțională conexe, precum principiile supremației Constituției, stabilității acesteia, unitatea materiei și echilibrul valorilor consacrate prin Legea Supremă, atribuția Curții Constituționale de a se pronunța asupra inițiativelor de revizuire a Constituției în cadrul competenței partajate a Parlamentului și a Curții în procesul de modificare a Constituției.

A. ADMISIBILITATEA

25. În conformitate cu decizia sa din 7 decembrie 2015 (a se vedea §4 *supra*), Curtea a reținut că, în temeiul articolului 135 alin. (1) lit. b) din Constituție, articolului 4 alin. (1) lit. b) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și articolului 4 alin. (1) lit. b) din Codul jurisdicției constituționale, sesizarea privind interpretarea Constituției ține de competența Curții Constituționale.

26. De asemenea, Curtea reține că, prin articolul 135 alin. (1) lit. a), Constituția Republicii Moldova abilitază Curtea Constituțională cu controlul constituționalității tuturor legilor adoptate de Parlament, fără a face nici o distincție între ele.

27. Articolele 25 lit. h) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 38 alin. (1) lit. h) din Codul jurisdicției constituționale acordă fracțiunilor dreptul de a sesiza Curtea Constituțională.

28. Curtea reține că aspectele abordate de către autorii sesizării nu au constituit anterior obiect de interpretare în instanța de contencios constituțional. De asemenea, Curtea nu s-a pronunțat anterior asupra dispozițiilor contestate, procesul privind controlul constituționalității Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova fiind sistat prin Decizia nr. 5 din 18 mai 2001, Curtea declinându-și competența *ratione materiae*.

29. În acest context, Curtea reamintește că actele Curții Constituționale sunt definitive și fără drept de atac. Totuși, în ceea ce privește efectele lor, trebuie făcută o distincție între diferitele tipuri de acte pronunțate.

30. Hotărârile Curții Constituționale de admitere a sesizărilor pe fond au efecte *erga omnes* și numai pentru viitor, neafectând securitatea juridică pe care cetățenii sunt îndreptățiți să o aștepte de la o lege care li se aplică.

31. Dimpotrivă, deciziile prin care sesizarea este respinsă, inclusiv atunci când procesul este sistat, au doar efecte *inter partes litigantes*, ceea ce demonstrează că este deschisă în continuare calea contenciosului constituțional, datorită unei posibile evoluții a stării de constituționalitate, care să impună, la un interval de timp ulterior, o soluție de admitere a sesizării inițial respinse.

32. Așadar, ca urmare a faptului că starea de constituționalitate evoluează, odată cu schimbarea condițiilor social-economice, politice și morale ale societății, motivele care au justificat inițial respingerea sesizării

este posibil să nu mai subziste, în schimb, altele noi pot determina admiterea ei ulterioară.

33. Reconsiderarea practicii instanței de contencios constituțional este, așadar, o consecință firească a evoluției societății și, implicit, a modului în care aceasta asimilează valorile consacrate la nivelul Legii fundamentale. În acest sens, atunci când porcede la exercitarea controlului de constituționalitate, Curtea analizează și impactul asupra mediului social al anumitor norme juridice.

34. Curtea observă că, în speță, prevederile contestate s-au relevat a fi în practică o sursă de instabilitate și blocaje instituționale. Acesta este motivul pentru care reglementările în cauză au făcut obiectul unei sesizări repetate de neconstituționalitate, aceasta constituindu-se, în opinia Curții, într-un element de noutate, de natură să impună reexaminarea atât a soluției adoptate în precedent, cât și a considerentelor pe care se întemeiază și, pe cale de consecință, reconsiderarea jurisprudenței în materie. În același timp, Curtea reține că prevederile contestate nu au suportat modificări după adoptarea acestora în anul 2000, astfel încât ele nu au fost validate printr-o modificare succesivă.

35. Având în vedere argumentele nou invocate, precum și evoluția stării de constituționalitate de la adoptarea prevederilor contestate până în prezent, Curtea consideră necesar să se distanțeze de abordarea anterioară și să-și reconsidere poziția privind verificarea constituționalității legilor de revizuire a Constituției.

36. Ținând cont de competența atribuită Curții prin Constituție de a verifica constituționalitatea legilor [articolul 135 alin. (1) lit. a)] și de a se pronunța asupra inițiativelor de revizuire a Constituției [lit. c)], Curtea reține că este competentă să examineze constituționalitatea legii de revizuire a Constituției.

37. Curtea relevă că, **de fiecare dată, când se cere verificarea constituționalității unor acte juridice concomitent cu interpretarea unor prevederi constituționale, verificarea constituționalității include interpretarea prevederilor în cauză în mod implicit.**

38. În aceste condiții și în temeiul articolului 6 alin. (2) din Codul jurisdicției constituționale, Curtea reține că, în prezenta cauză, solicitarea privind controlul constituționalității absoarbe solicitarea de interpretare a normelor constituționale.

39. Curtea apreciază că sesizarea nu poate fi respinsă ca inadmisibilă și nu există nici un alt temei de sistare a procesului în conformitate cu prevederile articolului 60 din Codul jurisdicției constituționale. Curtea reține că a fost sesizată legal și este competentă să hotărască asupra interpretării articolului 135 alin. (1) lit. c) în coroborare cu articolele 141 alin. (2) și 143 alin. (1) din Constituție, precum și asupra constituționalității prevederilor contestate din Legea nr. 1115/2000. Prin urmare, Curtea va examina în continuare fondul sesizării.

40. Pentru a elucida aspectele abordate în sesizare, Curtea va opera, în special, cu prevederile articolelor 1 alin. (3), 135 alin. (1) lit. c), 141, 142 alin. (2) și 143 alin. (1) din Constituție, cu jurisprudența sa anterioară, precum și cu principiile consacrate de dreptul constituțional, utilizând toate metodele de interpretare legală.

B. FONDUL CAUZEI

PRETINSA ÎNCĂLCARE A ARTICOLULUI 141 ALIN. (2) COROBORAT CU ARTICOLELE 135 ALIN. (1) LIT. C), 142 ALIN. (2) ȘI 143 ALIN. (1) DIN CONSTITUȚIE

41. În opinia autorilor sesizării, prevederile supuse controlului constituționalității, în partea ce ține de procedura de adoptare, încalcă articolul 141 alin. (2) din Constituție, potrivit căruia:

„(2) Proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului **numai împreună cu avizul Curții Constituționale** [...]”

42. Totodată, prevederile contestate încalcă competența Curții Constituționale, prevăzută de 135 alin. (1) lit. c) din Constituție, potrivit căruia:

„(1) Curtea Constituțională:

[...]

c) **se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției**; [...]”

43. În același context, a fost eludată procedura expres prevăzută de Constituție la articolul 143 alin. (1) din Constituție pentru adoptarea amendamentelor constituționale:

„(1) Parlamentul este în drept să adopte o lege cu privire la modificarea Constituției după cel puțin 6 luni de la data prezentării inițiativei corespunzătoare. [...]”

44. În viziunea autorilor sesizării, adoptarea amendamentelor contestate fără avizul Curții Constituționale a generat blocaje și dezechilibre instituționale, afectând echilibrul materiei constituționale, contrar limitelor de revizuire prevăzute de articolul 142 alin. (2) din Constituție:

„(2) Nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.”

1. Argumentele autorilor sesizării

45. Potrivit autorilor sesizării, în data de 5 iulie 2000 deputații în Parlament au adoptat în mod deliberat amendamente la Constituție

neavizate de Curtea Constituțională, contrar procedurii stabilite expres de Constituție pentru revizuirea acesteia.

46. Omisiunea de a aviza repetat la Curtea Constituțională modificările operate în proiectul de lege inițial a generat blocaje și dezechilibre instituționale.

47. În acest context, **autorii sesizării consideră că amendamentele contestate sunt lovite de neconstituționalitate atât sub aspect intrinsec, deoarece au afectat echilibrul materiei constituționale**, cât și sub aspect extrinsec, fiind adoptate cu încălcarea procedurii prevăzute de Constituție.

2. Argumentele autorităților

48. Potrivit opiniei scrise a Președintelui Republicii Moldova, adoptarea unui proiect de lege constituțională, amendat substanțial și conceptual de către deputați în lectura a doua, prin definiție constituie o încălcare a procedurii de adoptare, fapt inadmisibil. Or, potrivit Regulamentului Parlamentului, amendamentele nu pot viza introducerea unor elemente ce nu sunt prezente în proiectul avizat de Curtea Constituțională, ci pot ține doar de: *redactarea textului; modificări care nu afectează esența prevederilor propuse de autor; omiterea unor articole sau părți de articole, dacă aceasta nu afectează esența proiectului.*

49. Președintele în opinia sa admite că Curtea Constituțională are dreptul, garantat de art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, de a exercita controlul constituționalității procedurii de adoptare a legii de revizuire a Constituției. Afirmația se întemeiază atât pe obligația Curții, prevăzută la art. 134 alin. (3) din Constituție, de a contracara orice abuz al Parlamentului, inclusiv ca adunare constituantă, cât și pe principiul general de drept al nulității actului adoptat cu încălcarea procedurii.

50. În același timp, Președintele Republicii Moldova susține că examinarea constituționalității Legii nr.1115/2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova nu ține de competența Curții Constituționale, ci de domeniul procesului legislativ. Or, amendarea substanțială și conceptuală a proiectului legii constituționale în lectura a doua constituie o încălcare a acestui act legislativ.

51. Parlamentul în opinia sa scrisă a menționat că în corespundere cu Legea Fundamentală, existența avizului Curții Constituționale este o condiție necesară și obligatorie, iar aspectul jurisdicțional al avizului se referă la toate problemele de drept privind proiectul de lege constituțională.

52. Astfel, Parlamentul susține că, deși până la moment Curtea nu a supus controlului constituționalității o lege de amendare a Constituției, problemele abordate în sesizare sunt multiaspectuale și urmează a fi examinate în raport cu dimensiunea aplicabilității normelor constituționale și asigurării funcționalității instituțiilor de stat.

53. În opinia Guvernului, orice modificare a unor dispoziții ale Constituției, eludând prevederile art. 141, 142 și 143 din Constituție, ar

constitui o revizuire implicită a ei, indiferent de motivele invocate și de procedeul utilizat, ceea ce ar fi o încălcare a Constituției. Amendamentele la proiectele de legi constituționale urmează să fie de așa natură, încât să se încadreze în limitele avizului Curții Constituționale, astfel nefiind necesar un aviz repetat al Curții.

54. Reiterând jurisprudența Curții Constituționale, Guvernul a subliniat că după avizarea de către Curtea Constituțională nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar ignorarea sau depășirea acestora pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor operate.

55. În același timp, Guvernul nu și-a expus opinia referitor la cea de-a treia întrebare formulată de autorii sesizării, care vizează procedurile necesare a fi parcurse la o avizare repetată a proiectului de amendare a Constituției, aceasta fiind lăsată la discreția Curții.

3. Aprecierea Curții

56. Autorii sesizării au îndoeli cu privire la constituționalitatea unor prevederi din Legea de modificare a Constituției, având în vedere procedura de adoptare a acestora. Astfel, în vederea soluționării prezentei cauze, este necesar să se precizeze conținutul dispozițiilor prevăzute în mod expres și implicit de Constituție cu privire la revizuirea Constituției.

3.1. Principii generale

57. Prevederile constituționale referitoare la revizuirea Constituției sunt determinate de **noțiunea, natura și scopul** Constituției înseși.

3.1.1. Principiul supremației Constituției

58. Constituția este Legea Supremă. Sursa Constituției este comunitatea națională, națiunea civică însăși. Constituția reflectă contractul social – o obligație acceptată în mod democratic de către toți cetățenii Republicii Moldova față de generațiile actuale și viitoare de a trăi în conformitate cu normele fundamentale consacrate în Constituție și de a le respecta, pentru a asigura legitimitatea autorității de guvernare, legitimitatea deciziilor acesteia, precum și pentru a asigura drepturile omului și libertățile fundamentale, astfel încât să existe armonie în societate (HCC nr. 36 din 5 decembrie 2013, HCC nr. 9 din 14 februarie 2014).

59. Fiind un act cu forță juridică supremă și contract social, Constituția se întemeiază pe valori universale și incontestabile, precum faptul că suveranitatea aparține poporului, democrația, recunoașterea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și respectarea acestora, respectarea legii și a statului de drept, sistemul de echilibre și contragreutăți, datoria instituțiilor statului de a servi poporul și răspunderea acestora față de societate, spiritul public, justiția, obiectivul unei societăți civile deschise,

echitabile și armonioase și al statului de drept (Avizul Curții Constituționale nr.1 din 24.07.2015).

60. Prin adoptarea Constituției, actul juridic cu forță juridică supremă, a fost consacrat statul ca un bun comun al întregii societăți. Una dintre cele mai importante obligații ale unui stat democratic bazat pe lege și justiție este de a respecta, de a apăra și de a proteja valorile, precum și drepturile omului și libertățile, pe care se bazează Constituția însăși, a căror consacrare, apărare și protecție efective constituie *la raison d'être* a statului însuși. În caz contrar, nu ar fi posibil ca statul să fie considerat bunul comun al întregii societăți.

3.1.2. Stabilitatea Constituției

61. Astfel cum a evidențiat Curtea Constituțională în hotărârea sa nr. 57 din 3 noiembrie 1999, stabilitatea Constituției reprezintă o valoare constituțională majoră. Stabilitatea Constituției este una dintre condițiile preliminare pentru asigurarea continuității statului și a respectării ordinii și legislației constituționale, precum și pentru asigurarea punerii în aplicare a obiectivelor declarate în Constituție, pe care se întemeiază Constituția însăși.

62. Stabilitatea Constituției este una dintre caracteristicile care, împreună cu celelalte caracteristici ale acesteia (*inter alia* și, în primul rând, cu forța juridică specială, supremă a Constituției), diferențiază reglementarea legală constituțională de reglementarea legală (ordinară) prevăzută de actele juridice cu forță juridică inferioară.

63. În acest scop, în legile fundamentale sunt inserate diverse modalități tehnice de **protecție a stabilității Constituției**, prin asigurarea unui anumit grad de **rigiditate** a Constituției. Aceasta este o caracteristică fundamentală a tuturor constituțiilor scrise (spre deosebire de legile ordinare), care conțin prevederi ce permit propria revizuire. În aproape toate statele revizuirea Constituției este mult mai dificilă decât a legislației obișnuite și, de obicei, necesită fie o majoritate calificată parlamentară, decizii multiple, un calendar și intervale speciale de timp sau o combinație a acestor factori [a se vedea Raportul privind amendamentele constituționale (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010), Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, în continuare – *Comisia de la Veneția*].

64. În același sens, în Raportul privind amendamentele constituționale (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010), Comisia de la Veneția menționează următoarele:

„[E]xistența unor **proceduri rigide** pentru revizuirea Constituției este un **principiu important al constituționalismului democratic, care încurajează stabilitatea politică, eficiența, legitimitatea, calitatea procesului decizional, precum și protecția drepturilor și intereselor non-majorității.** [...]

65. În acest context, Curtea menționează că imperativul stabilității Constituției ar fi ignorat în cazul în care s-ar interveni în textul acesteia de

fiecare dată când anumite relații sociale care trebuie reglementate legal suferă modificări (de exemplu, posibilitățile tehnologice ale anumitor tipuri de activități se extind până la un grad care era, poate, imposibil de prevăzut la momentul redactării textului Constituției).

66. În această ordine de idei, Curtea subliniază că formarea și dezvoltarea jurisprudenței constituționale oficiale, *inter alia*, reinterpretarea jurisprudențială a prevederilor constituționale oficiale și, de asemenea, reinterpretarea determinată de modificarea jurisprudenței constituționale permite dezvoltarea potențialului deosebit de mare al Constituției fără a modifica textul acesteia și, în acest sens, adaptarea Constituției la schimbările vieții sociale și la continua schimbare a condițiilor de viață ale societății și ale statului, precum și asigurarea viabilității Constituției ca fundament al societății și al statului (HCC nr.9 din 14 februarie 2014, HCC nr. 32 din 29 decembrie 2015). Formarea și dezvoltarea jurisprudenței constituționale este o funcție a justiției constituționale. Astfel, nu trebuie să se intervină asupra textului Constituției atunci când o astfel de intervenție nu este necesară din punct de vedere juridic, contribuind la stabilitatea textului Constituției și a ordinii constituționale.

3.1.3. Unitatea materiei și echilibrul valorilor Constituției

67. Orice lege de revizuire a Constituției modifică conținutul prevederilor acesteia și relațiile dintre aceste prevederi și, de asemenea, ar putea modifica echilibrul valorilor consacrate prin Constituție.

68. În cazul modificării anumitor prevederi ale Constituției, acestea s-ar putea răsfrânge și asupra conținutului altor prevederi ale acesteia, precum și asupra reglementării legale constituționale în ansamblu.

69. Astfel, în cazul modificării Constituției, trebuie să se țină seama de faptul că aceasta **este un act integral, toate prevederile Constituției fiind interconectate până la gradul la care conținutul unor prevederi ale Constituției determină conținutul altor prevederi ale acesteia**. Prevederile Constituției formează un sistem armonios, astfel încât nici o prevedere a Constituției nu poate fi contrară celorlalte prevederi ale acesteia. Natura Constituției de act cu forță juridică supremă și ideea de constituționalitate implică faptul că nu există și nici nu pot exista lacune sau contradicții interne ale Constituției (Avizul nr.1 din 22 septembrie 2014).

70. Din această perspectivă, modificarea Constituției nu poate face ca prevederile Constituției sau valorile consacrate prin prevederile sale să intre în contradicție unele cu altele. Nici o modificare a Constituției nu poate crea o nouă reglementare constituțională în temeiul căreia o prevedere a Constituției ar anula sau ar fi contrară unei alte prevederi a Constituției, astfel încât ar fi imposibil să se considere că respectivele prevederi sunt în armonie. Astfel, nu poate fi adoptată nici o modificare a Constituției care ar afecta armonia prevederilor Constituției sau armonia valorilor consacrate prin acestea.

71. Noțiunea, natura și scopul Constituției, stabilitatea Constituției ca valoare constituțională și imperativul armoniei între prevederile Constituției, menționate *supra*, implică anumite limitări de fond și procedurale cu privire la modificarea Constituției.

3.1.4. Limitările de fond și procedurale cu privire la modificarea Constituției

72. Limitările de fond privind modificarea Constituției sunt cele consacrate în Constituție cu privire la adoptarea amendamentelor constituționale având un anumit conținut; limitările procedurale privind modificarea Constituției se referă la procedura specială de modificare a Constituției prevăzută de aceasta.

73. Limitările procedurale privind modificarea Constituției decurg din ansamblul reglementării constituționale și sunt prevăzute pentru a proteja valorile universale pe care se întemeiază Constituția, în calitate de lege supremă și contract social, precum și statul ca bun comun al întregii societăți, și a menține armonia acestor valori și armonia prevederilor Constituției.

a) Limitările de fond

74. Articolul 1 din Constituție consacră valorile constituționale fundamentale – independența statului, democrația și republica, precum și statul de drept, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic. Acestea sunt interconectate în mod inseparabil și formează fundamentul statului Republica Moldova ca bun comun al întregii societăți, consacrat prin Constituție. Prin urmare, acestea nu trebuie negate în nici o împrejurare.

75. În acest context, imperativul ca nici o modificare a Constituției să nu afecteze armonia prevederilor Constituției sau armonia valorilor consacrate prin acestea nu permite adoptarea unor amendamente care sunt contrare cel puțin uneia dintre valorile constituționale aflate la baza statului ca bun comun al întregii societăți consacrat prin Constituție - independența statului, democrația, republica și caracterul intrinsec al drepturilor omului și al libertăților fundamentale, cu excepția cazurilor în care articolul 1 din Constituție ar fi modificat în modul prevăzut la articolul 142 alin. (1) din Constituție.

*b) Particularitățile procedurii de adoptare
a amendamentelor la Constituție*

76. După cum s-a menționat anterior, limitările procedurale privind modificarea Constituției sunt legate de procedura specială de modificare a

Constituției prevăzută de aceasta. Această procedură este prevăzută în Titlul VI „Revizuirea Constituției”.

77. Stabilitatea Constituției este o caracteristică a Constituției, care, împreună cu celelalte caracteristici ale sale, *inter alia* și, în primul rând, în coroborare cu forța juridică specială, supremă a Constituției, diferențiază reglementarea legală constituțională de reglementarea (ordinară) prevăzută de actele juridice cu forță juridică inferioară. Stabilitatea Constituției nu se opune posibilității de a modifica Constituția atunci când acest lucru este necesar, însă procedura de modificare a Constituției este mai dificilă și mai complexă în comparație cu procedura de modificare a legilor organice și ordinare.

78. Curtea reține că alineatele (1)-(4) ale articolului 72 din Constituție prevăd competențe separate ale Parlamentului pentru adoptarea amendamentelor la Constituție și pentru adoptarea de legi.

79. În acest context, Curtea subliniază că adoptarea legilor, *inter alia*, adoptarea legilor constituționale, este reglementată la articolele 72-74 din Constituție, în timp ce modificarea Constituției – separat, în Titlul VI „Revizuirea Constituției” (articolele 141-143).

80. Prevederile Titlului VI „Revizuirea Constituției” din Constituție beneficiază de o protecție mai extinsă. Astfel, potrivit articolului 142 alin.(1) din Constituție, prevederile menționate pot fi modificate numai prin aprobarea în cadrul unui referendum, cu votul majorității cetățenilor înscriși în listele electorale, în timp ce prevederile articolelor 72-74 din Constituție pot fi modificate, de către Parlament.

81. Astfel, Constituția prevede proceduri diferite pentru modificarea legilor constituționale și a legilor organice sau ordinare. Procedura specială de modificare a Constituției nu poate fi identificată cu adoptarea legilor. Pentru a asigura stabilitatea dispozițiilor constituționale, a fost prevăzută o procedură specială de modificare în scopul de a asigura ca modificarea Constituției să se efectueze numai atunci când este necesar și de a preveni orice modificare pripită a Constituției.

82. Procedura specială de modificare a Constituției, care este prevăzută de Constituție, include, *inter alia*, următoarele cerințe speciale:

(1) Potrivit articolului 142 alin. (3) din Constituție, Constituția nu poate fi modificată pe perioada instituirii unei stări de urgență, de asediu și de război. Nu a fost prevăzută o astfel de interdicție în ceea ce privește adoptarea legilor.

(2) Potrivit articolului 142 alin. (1) și (2) din Constituție, competența Parlamentului de a modifica Constituția este limitată: prevederile articolului 1 pot fi modificate numai prin aprobarea în cadrul unui referendum, cu votul majorității cetățenilor înscriși în listele electorale, iar cele care au ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora nu pot fi adoptate.

(3) Articolul 141 alineatul (1) din Constituție prevede subiecții care beneficiază, cu titlu special, de dreptul de a înainta o propunere de

modificare sau de completare a Constituției: un număr de cel puțin 200 000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot, provenind din cel puțin jumătate din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul doi; un număr de cel puțin o treime de deputați în Parlament; Guvern. Persoanele menționate sunt diferite în esență de persoanele care au drept de inițiativă legislativă - deputații în Parlament, Președintele Republicii Moldova, Guvernul, Adunarea Populară a unității teritoriale autonome Găgăuzia – care sunt prevăzute la articolul 73 din Constituție.

(4) Articolul 143 alin. (1) din Constituție prevede o procedură specială de adoptare a amendamentelor la Constituție în cadrul Parlamentului: amendamentele pot fi examinate și votate de Parlament după cel puțin 6 luni de la data prezentării inițiativei corespunzătoare. Constituția nu prevede o astfel de cerință privind termenul de interdicție a examinării și votării în ceea ce privește adoptarea legilor.

(5) Articolul 143 alin. (1) din Constituție prevede cerința privind o majoritate calificată a voturilor deputaților în cazul adoptării unei legi de modificare a Constituției: un proiect de lege privind modificarea Constituției este considerat adoptat de Parlament dacă cel puțin 2/3 din totalul deputaților au votat în favoarea acestuia. Nu se prevede o astfel de cerință privind o majoritate calificată a voturilor în ceea ce privește adoptarea legilor: potrivit articolului 74 din Constituție, o lege ordinară este considerată adoptată dacă majoritatea deputaților care participă la ședință au votat în favoarea acesteia (alineatul 2), iar o lege organică este adoptată dacă mai mult de jumătate din totalul deputaților votează în favoarea acesteia (alineatul 1).

83. Articolul 143 alin. (2) din Constituție prevede o limitare specială pentru prezentarea spre reexaminare de către Parlament a unui amendament la Constituție care nu a fost adoptat: acesta poate fi depus din nou după cel puțin un an. Constituția nu prevede o astfel de limitare în ceea ce privește adoptarea legilor.

84. Articolul 141 alin. (2) din Constituție prevede că proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului **numai împreună cu avizul Curții Constituționale**, adoptat cu votul a cel puțin 4 judecători. Constituția nu prevede o astfel de limitare în ceea ce privește adoptarea legilor.

85. Dispozițiile constituționale care introduc limitări în ceea ce privește revizuirea au valoare juridică și nu pot fi eludate, își fundamentează poziția pe existența unor principii și dispoziții ale legiuitorului constituant originar, care se impun puterii constituționale derivate.

86. Curtea reține că respectarea procedurilor de revizuire, care să permită timp pentru dezbatere publică și instituțională, poate contribui în mod semnificativ la legitimitatea și acceptarea Constituției, precum și la dezvoltarea și consolidarea tradițiilor constituționale democratice. În schimb, în cazul în care normele și procedurile privind revizuirile constituționale sunt subiect de interpretare și controversă, sau în cazul în

care acestea sunt aplicate prea în grabă sau fără dezbateri democratice, acest lucru ar putea submina stabilitatea politică și, în cele din urmă, legitimitatea Constituției în sine.

87. Cu referire la necesitatea verificării procedurilor de revizuire a Constituției, Comisia de la Veneția a menționat următoarele:

„237. [...] Comisia de la Veneția va sprijini cu fermitate toate sistemele care să permită o supraveghere eficientă și democratică a modului în care **procedurile de modificare constituționale au fost respectate și urmate**. Și dacă există motive să se creadă că au fost adoptate amendamente cu încălcarea cerințelor constituționale, atunci aceasta este o problemă care **poate fi adecvat soluționată în fața unei curți**.”

[Raportul privind amendamentele constituționale (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010)]

88. Astfel, pe tărâmul protejării ordinii constituționale și al garantării supremației legii fundamentale intervine **justiția constituțională**. Instaurarea practicii unui control de constituționalitate marchează o schimbare profundă în logica constituțională a puterii statale, făcând trecerea de la supremația forțelor politice - și a regulii majorității care decide -, de la începutul secolului XX, la principiul guvernării limitate (*limited rule*), începând cu perioada post-1945 și, ulterior, după căderea comunismului, cu perioada post-1989.

89. Această logică a necesității unui control de constituționalitate din partea unui organ independent de Parlament rezultă din **percepția conform căreia, dacă Parlamentul însuși este judecătorul propriei legislații, poate fi ușor tentat să rezolve în favoarea sa orice dubiu**.

90. Altfel spus, **controlul de constituționalitate, prin care este garantată supremația Constituției, stabilizează și limitează, în același timp, democrația**.

91. În acest context, lipsa sancțiunii ar pune în discuție eficacitatea dispozițiilor care introduc limitele revizuirii. Eficacitatea dispoziției constituționale care prevede limitarea revizuirii depinde de posibilitatea angajării răspunderii celor ce s-au făcut vinovați de nesocotirea acestei dispoziții.

92. În acest sens, chiar dacă nesocotirea limitelor stabilite revizuirii constituționale ar fi confirmată prin votul Parlamentului, **un asemenea vot nu poate acoperi fraudă la Constituție**.

93. În acest context, Curtea subliniază că un proiect de lege privind revizuirea Constituției modificat în mod substanțial trebuie considerat un nou proiect de lege – o nouă propunere de modificare sau de completare a Constituției, care poate fi înaintată doar cu respectarea prevederilor articolelor 141-143 din Constituție.

94. Astfel, în sensul articolului 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu prevederile articolului 141 alin.(2) din Constituție, după pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională, nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar **ignorarea sau depășirea**

acestui pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor astfel operate.

95. În cazul amendamentelor deputaților acceptate de Parlament în lectura a doua la un proiect de lege privind revizuirea Constituției, este obligatorie avizarea repetată de către Curtea Constituțională.

96. În cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la articolul 143 alin. (1) din Constituție.

97. O altă interpretare a textului constituțional, în sensul atribuirii unui **rol pur formal** Curții Constituționale în cadrul acestei proceduri, respectiv acela de a aviza un proiect de lege privind revizuirea Constituției care să poată fi apoi modificat esențial în Parlament, ar fi de natură să golească de conținut această competență a sa. Or, această competență i-a fost conferită de legiuitorul constituant tocmai în considerarea rolului și a poziției pe care Curtea Constituțională o ocupă în cadrul sistemului politic și juridic al societății, care îi permite **să analizeze amendamentele imparțial, departe de tentația actorilor politici de a lua decizii de conjunctură.**

3.2. *Practica altor state*

98. Procedura de avizare obligatorie și sistematică de către Curtea Constituțională înainte ca o propunere de amendament constituțional să poate fi adoptată de către Parlament este un mecanism de procedură, care se regăsește și în alte state.

99. În afară de verificarea *a priori* a propunerilor de modificare de către Curtea Constituțională, există verificarea *a posteriori* a respectării procedurilor corecte de modificare a Constituției, care este mult mai răspândită.

100. Printre statele europene care practică un control jurisdicțional de fond al amendamentului constituțional, cel mai cunoscut model este cel al **Germaniei**. În conformitate cu articolul 79 alineatul (3) [„clauza de eternitate”] din Constituția germană modificările sunt inadmisibile în cazul în care acestea afectează structura federală, puterile legislative ale statelor, „sau principiile prevăzute la articolele 1 și 20”. Acest lucru este considerat ca fiind supus controlului Curții Constituționale Federale (Bundesverfassungsgericht), fiind examinat în mai multe rânduri (BVerfGE (Buletinul Oficial) 1, 14 – Statul de Sud-Vest (1951); 3, 225 - Egalitatea în drepturi (1953); 4, 157 - Statutul Saar (1955); 30, 1 - Interceptarea (1970); 34, 9 - Standardizarea remunerației (1972); 84, 90 - Exproprierile înainte de 1949 (1991); 87, 181 - Finanțarea radiodifuziunii (1992); 89, 155 - Maastricht (1993); 94, 12 - Excluderea restituirii (1996); 94, 49 - Țări terțe sigure (1996); 95, 48 - Restabilirea și evitarea tranzacțiilor (1996); 102, 370 - Martorii lui Iehova (2000); 109, 279 - Supraveghere acustică (2004); 113,

273 - mandat european de arestare Act (2005); Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2009, 2267 - Tratatul de la Lisabona (2009).

101. Exemple în care instanțele constituționale au invalidat amendamentele la Constituție mai pot fi găsite în alte țări, printre care **Austria** [a se vedea decizia Curții Constituționale G 12/00 și alții, din 11 octombrie 2001 (Buletinul 2001/1, AUT-2001-1-003)] și **Bulgaria** [decizia Curții Constituționale 03/04 din 5 iulie 2004 (Buletinul 2004/2, BUL-2004-2-001) și decizia 06/06 din 13 septembrie 2006 (Buletin 2006/3, BUL-2006-3-002)]. De asemenea, poate fi menționată ca exemplu în acest sens și **Africa de Sud**.

102. Printr-o hotărâre din iunie 2014, Curtea Constituțională din **Lituania** a invalidat amendamentele la Constituție adoptate în 2002, privind competențele Băncii Centrale a Lituaniei, deoarece au fost adoptate cu încălcarea procedurii, textul proiectului de lege fiind modificat neconstituțional în Parlament.

103. O altă țară cu un control jurisdicțional al amendamentului constituțional este **Turcia**. Într-o hotărâre din 5 iunie 2008, Curtea a efectuat o verificare de fond a unui amendament constituțional adoptat, care permitea purtarea vălului în universități, declarând că acesta încalcă prevederea inamendabilă privind caracterul laic al statului, de la articolul 2 din Constituție.

3.3. Aplicarea principiilor enunțate în prezenta cauză

104. Curtea reține că din argumentele autorilor sesizării rezultă cu claritate că aceștia consideră că în **cursul adoptării prevederilor contestate Parlamentul nu a respectat procedura de avizare de către Curtea Constituțională a inițiativei de revizuire a Constituției**, prevăzută de articolele 135 alin. (1) lit. c) și 141 alin. (2) din Constituție.

105. Îndoielile autorilor sesizării referitoare la constituționalitatea prevederilor contestate sunt legate de faptul că, în cursul examinării acestora, Comisia specială și deputații au modificat în mod esențial conținutul proiectului de lege privind revizuirea Constituției, care fusese înaintat de un grup de 38 de deputați.

106. Astfel, împrejurările adoptării Legii de modificare a articolului 78 din Constituție sunt importante pentru prezenta cauză.

3.3.1. Împrejurările adoptării legii de modificare

107. Anterior intrării în vigoare a legii contestate, la 28 iulie 2000, articolul 78 din Constituție prevedea:

„(1) Președintele Republicii Moldova este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

(2) Pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova pot candida cetățenii Republicii Moldova care au împlinit vârsta de 35 de ani, au locuit sau locuiesc

pe teritoriul ei nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat. Modul de propunere a candidaților este stabilit prin lege organică.

(3) Este declarat ales candidatul care a întrunit cel puțin jumătate din voturile alegătorilor ce au participat la alegeri.

(4) În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi, cu condiția că numărul acestora e mai mare decât numărul voturilor exprimate împotriva candidatului.

(5) Nici o persoană nu poate îndeplini funcția de Președinte al Republicii Moldova decât pentru cel mult două mandate consecutive.”

108. Astfel, articolul 78 din Constituție prevedea alegerea Președintelui Republicii Moldova prin vot popular.

109. În mod corespunzător, articolul 89 din Constituție prevedea că Președintele putea fi demis, la fel, prin vot popular:

„(1) În cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcție de Parlament, cu votul a două treimi din deputați.

(2) Propunerea de suspendare din funcție poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce, neîntârziat, la cunoștința Președintelui Republicii Moldova. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută.

(3) Dacă propunerea de suspendare din funcție este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui.”

110. În data de 2 august 1999, un grup de deputați în Parlamentul Republicii Moldova (38 de deputați) au depus la Curtea Constituțională proiectul unei legi de revizuire a Constituției. Proiectul legii propunea modificări și completări la o serie de articole, unele fiind expuse în redacție nouă: **Articolul 78** („Alegerea Președintelui”), **Articolul 80** („Mandatul Președintelui”), **Articolul 85** („Dizolvarea Parlamentului”), **Articolul 86** („Atribuții în domeniul politicii externe”), **Articolul 89** („Demiterea Președintelui”), **Articolul 90** („Vacanța funcției”), **Articolul 91** („Interimatul funcției”), **Articolul 98** („Investitura”), **Articolul 101** („Primul-ministru”), **Articolul 102** („Actele Guvernului”), **Articolul 102/1** („Delegarea legislativă”), **Articolul 135** („Atribuțiile”), **Articolul 136** („Structura”), **Articolul 141** („Inițiativa revizuirii”). Nota explicativă la acest proiect de lege clarifică faptul că scopul acestuia era de a institui forma parlamentară de guvernământ, inclusiv prin schimbarea procedurii de alegere a Președintelui Republicii Moldova, înlocuind votul popular cu votul Parlamentului.

111. Propunerea legislativă prevedea ca articolul 78 din Constituție să fie modificat și să fie redactat după cum urmează:

„(1) Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret.

(2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova orice cetățean cu drept de vot, care are 35 de ani împliniți, a locuit permanent pe teritoriul Republicii Moldova 10 ani și posedă limba de stat.

(3) Este ales candidatul care obține votul majorității deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur.”

112. Proiectul de lege a propus o redacție nouă pentru articolul 89 din Constituție, referitor la demiterea Președintelui:

„(1) În cazul săvârșirii unor fapte prin care încălcă prevederile Constituției Președintele Republicii Moldova poate fi demis din funcție de Parlament cu votul a două treimi din deputați.

(2) Propunerea de demitere poate fi inițiată de cel puțin o treime de deputați și se aduce, neîntârziat, la cunoștința Președintelui Republicii Moldova. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută.

(3) Hotărârea Parlamentului de demitere din funcție a Președintelui se confirmă de Curtea Constituțională.”

113. La 16 noiembrie 1999, Curtea Constituțională a avizat pozitiv inițiativa de revizuire a Constituției (Avizul nr. 6).

114. Propunerea legislativă a fost înregistrată în Parlament pe data de 24 noiembrie 1999, cu numărul 4098 (în continuare – „*proiectul nr. 4098*”).

115. În data de 22 iunie 2000 a fost formată așa-numita *Comisie specială pentru examinarea proiectelor de legi privind revizuirea Constituției* (în continuare – „*Comisia specială*”). Comisia instituită trebuia să examineze trei proiecte de legi pentru revizuirea Constituției, în Parlament fiind înregistrate la acea dată 6 astfel de proiecte.

116. În ședința din 5 iulie 2000, după 12 zile de la crearea Comisiei speciale, Parlamentul a examinat **3 proiecte** de legi pentru revizuirea Constituției:

- (1) nr. de intrare 3346 din 26 octombrie 1999 (*delegarea unor împuterniciri Guvernului*), inițiat de 39 de deputați în Parlament și avizat de Curtea Constituțională prin avizul nr. 4 din 14 octombrie 1999;
- (2) nr. de intrare 3389 din 28 octombrie 1999 (*modificări privind Procuratura*), inițiat de Guvern și avizat de Curtea Constituțională prin avizul nr. 5 din 19 octombrie 1999;
- (3) nr. de intrare 4098 din 24 noiembrie 1999 (*alegera Președintelui țării de către Parlament*), inițiat de 38 de deputați în Parlament și avizat de Curtea Constituțională prin avizul nr. 6 din 16 noiembrie 1999.

117. Cele trei proiecte de legi constituționale au fost votate de Parlament în prima lectură, fără amendamente (Hotărârile Parlamentului nr. 1111, 1112 și 1113 din 5 iulie 2000).

118. Totodată, Comisia specială a fost împuternicită să „*îmbunătățească*” proiectele de lege menționate, „*ținând cont de obiecțiile și propunerile*

făcute de deputați”, și să le prezinte Parlamentului pentru a fi examinate în lectura a doua.

119. În aceeași ședință, Parlamentul a hotărât „*comasarea într-un proiect unic*” a celor trei proiecte de legi constituționale adoptate în prima lectură (Hotărârea Parlamentului nr. 1114 din 5 iulie 2000), pentru examinare în lectura a doua.

120. În consecință, pentru lectura a doua a fost prezentat spre examinare un singur proiect de lege constituțională. Potrivit stenogramei ședinței Parlamentului, inclusiv după conexare, în cadrul dezbaterilor în lectura a doua deputații au enunțat în ședința plenară o serie de amendamente, care au fost acceptate.

121. În partea ce ține de articolul 78 din Constituție, la 5 iulie 2000, Vladimir Voronin, deputat în Parlament, a înregistrat propunerea ca acesta să fie redactat după cum urmează:

„[...]”

Domnul Eugen Rusu (președintele Comisiei speciale):

«La articolul 78 din Constituție propus în *proiectul cu nr. 4098* într-o nouă redacție au parvenit amendamente de la un grup de deputați, care propun ca în alineatul 2 al acestui articol cifra 35 să fie substituită cu cifra 40. De asemenea, articolul să fie completat cu 3 alineate noi, amendamentele deputaților sînt distribuite Dumneavoastră. Comisia a examinat aceste amendamente. Le acceptă parțial și propune de a adopta modificarea și completarea articolului 78 după cum urmează: Alineatul 1 să fie acceptat în varianta autorilor. Alineatul 2 să fie acceptat în varianta autorilor substituind cifra 35 cu cifra 40. Alineatul 3 va avea următorul cuprins: Este ales candidatul, care obține votul a 3/5 din numărul deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit acest număr de voturi se organizează al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținut în primul tur».

[...]”

Domnul Victor Stepaniuc (Frațiunea Partidului Comuniștilor):

«Eu vreau să atrag atenția deputaților, că noi avem țări unde Președintele statului nu se alege câte jumătate de an. Se pune la vot, nu se alege, se trece pe săptămâna viitoare, se fac tururi. În cazul de față există anumite probleme, totuși noi alegem Șeful statului și el trebuie să fie protejat de o majoritate considerabilă a deputaților. În cazul de față, eu cred, că 3/5 totuși e normal, 3 tururi, 3/5 și abia după al treilea tur se poate de dizolvat Parlamentul. Mie mi se pare, că-i rezonabilă chestiunea asta, trei tururi cu 3/5».

[...]”

Domnul Victor Stepaniuc (Frațiunea Partidului Comuniștilor):

«De fapt candidații de acuma în turul întâi n-au luat, Vădim Nicolaevici, ei de acuma aici n-au luat numărul necesar. Fiindcă dacă ar lua, unul ar fi dintre ei ales. Deci, se duc în turul doi și n-o luat și atunci Parlamentul se gîndește, stați, măi, că o să fie al treilea tur și dacă nu alegem, atunci noi ne ducem, suntem dizolvați. Și aici oamenii au să hotărască și au să voteze pentru cineva dacă au să dorească».

[...]”

Domnul Eugen Rusu:

«Da, de fapt aici e o propunere, care poate fi discutată, excludem turul trei și ne oprim la 3/5. Dacă nu se alege și în turul doi 3/5 se numesc alegeri repetate».

[...]

Domnul Dumitru Todoroglo:

«De aceea nu mai puțin de 3/5, și de 100 ori, dacă nu s-au găsit 3/5, Președintele să-i împrăștie dacă nu au minte cei din această sală, de aceea nu mai puțin de 3/5. Măcar și 2, 3 sau 20 de tururi (trad. aut.)».

[...]

Deputatul Vladimir Voronin a declarat:

«La concret noi vorbim de Președintele țării, dacă noi dorim să ridicăm acest statut al Președintelui țării, dumnealui trebuie să fie încredințat că are o susținere de o majoritate mai mare decât 50 plus 1. Această majoritate îi dă lui permisiunea să fie mai independent, să fie mai de sine stătător în activitatea lui de Președinte. Noi insistăm, fracțiunea, să scoatem aceste două cuvinte, că turul nu știu care cu 50 plus 1 și să repetăm de câte ori trebuie alegerile acestea până ce se va alege un Președinte ca lumea».

Eugen Rusu, președintele Comisiei speciale:

«Este clară formula. Se exclude alineatul care prevede turul trei, cu votul majorității deputaților».

[...]

Președintele ședinței, deputatul Dumitru Diacov:

«Vă rog punem la vot articolul 78 cu propunerile făcute, cu modificarea propusă de domnul Voronin și acceptată de comisie. Cine este pentru, vă rog să votați. Mulțumesc. Cine este împotriva? Împotriva nu este nimeni. Se acceptă».

[*Stenograma ședinței Parlamentului din 5 iulie 2000, pag. 41(40)-45(46)*]

122. La articolul 89 din Constituție, referitor la demiterea Președintelui, propus în proiectul nr.4098 într-o nouă redacție, la Comisia specială au fost prezentate amendamente de la un grup de deputați, care au propus să se substituie cuvintele „*se confirmă de Curtea Constituțională*” cu sintagma „*poate fi adoptată doar cu avizul prealabil al Curții Constituționale*”. Comisia specială a examinat aceste amendamente și a recomandat acceptarea articolului 89 din proiect cu excluderea alineatului (3), propunând ca aceste prevederi să fie incluse în articolul 135 din Constituție, ce se referă la atribuțiile Curții Constituționale. Totodată, Comisia specială a propus ca la sfârșitul alineatului (1) al acestui articol din proiectul nr.4098 cuvintele „*din deputat*” să fie substituite cu cuvintele „*din numărul deputaților aleși*”. Aceste propuneri au fost acceptate de deputați [*Stenograma ședinței Parlamentului din 5 iulie 2000, pag. 41(40)-45(46)*].

123. Comisia specială a mai propus completarea articolului 85 cu un alineat nou cu următorul conținut, care este, de fapt, alineatul (4): „Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Președintelui Republicii, cu excepția cazurilor prevăzute la alineatul (5) al articolului 78 din Constituție, și nici în timpul stării de urgență, de asediu

sau de război”. Potrivit stenogramei ședinței Parlamentului, acest amendament derivă din modificarea făcută la articolul 78 din Constituție (pag. 53-54).

124. În aceeași zi, la 5 iulie 2000, Parlamentul a adoptat Legea nr. 1115-XIV cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova.

125. În textul adoptat, articolele care reglementează modul de alegere și demitere a Președintelui Republicii Moldova au fost expuse în următoarea redacție (Art. I):

*„Articolul 78
Alegerea Președintelui*

(1) Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret.

(2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu drept de vot care are 40 de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat.

(3) Este ales candidatul care a obținut votul a trei cincimi din numărul deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit numărul necesar de voturi, se organizează al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului descrescător de voturi obținute în primul tur.

(4) Dacă și în turul al doilea nici un candidat nu va întruni numărul necesar de voturi, se organizează alegeri repetate.

(5) Dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu va fi ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data alegerilor în noul Parlament.

(6) Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică.

*Articolul 89
Demiterea*

(1) În cazul săvârșirii unor fapte prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi demis de către Parlament cu votul a două treimi din numărul deputaților aleși.

(2) Propunerea de demitere poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce neîntârziat la cunoștința Președintelui Republicii Moldova. Președintele poate da Parlamentului și Curții Constituționale explicații cu privire la faptele ce i se impută.”

126. De asemenea, în articolul 85, alineatul (4) a fost expus în următoarea redacție:

„(4) Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Președintelui Republicii Moldova, cu excepția cazului prevăzut la art.78 alin.(5), și nici în timpul stării de urgență, de asediu sau de război.”

127. În conținutul prevederilor contestate, astfel cum au fost expuse în redacția Legii nr. 1115 din 5 iulie 2000, au fost operate următoarele modificări față de textul proiectului avizat de Curtea Constituțională:

- la art. 78 alin. (2), cifra „35” a fost înlocuită cu cifra „40” și a fost adăugată sintagma „sau locuiește”;
- la art. 78 alin. (3), sintagma „votul majorității deputaților aleși” a fost înlocuită cu sintagma „votul a trei cincimi din numărul deputaților aleși”;
- art. 78 a fost completat cu 3 alineate noi (4)-(6) privind alegerile repetate și dizolvarea Parlamentului;
- la art. 85 alin. (4), a fost adăugată sintagma „cu excepția cazului prevăzut la art. 78 alin. (5)”.

128. La 28 iulie 2000 Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova a fost publicată în Monitorul Oficial, intrând astfel în vigoare.

3.3.2. Prevederile Regulamentului Parlamentului referitoare la procedura specială de adoptare a legilor privind modificarea Constituției

129. Prevederile Regulamentului Parlamentului care reglementează depunerea de proiecte de legi privind modificarea Constituției, precum și examinarea și adoptarea acestora de către Parlament sunt, de asemenea, importante pentru prezenta cauză.

130. La examinarea de către Parlament a proiectului de lege nr. 4098 și a proiectului de lege pentru lectura a doua erau în vigoare, *inter alia*, următoarele prevederi ale Regulamentului Parlamentului relevante în contextul prezentei cauze.

131. Articolul 74/2 (textul în vigoare la 5 iulie 2000) din Regulamentul Parlamentului (textul republicat la 18 mai 2000) prevedea că proiectele de legi constituționale urmau a fi dezbătute în cel puțin două lecturi (alineatul 2). Pentru examinarea proiectului de lege constituțională, Parlamentul urma să creeze o comisie specială în care să intre reprezentanți ai tuturor fracțiunilor parlamentare sau să desemneze comisia permanentă sesizată în fond de competența căreia ține proiectul respectiv (alineatul 3).

132. Pentru dezbaterile proiectelor de legi constituționale, se cerea, în mod obligatoriu, avizele tuturor comisiilor permanente, avizul Direcției juridice a Aparatului Parlamentului, precum și cel al Guvernului în cazul când inițiativa nu-i aparține. În baza avizelor indicate, comisia specială sau comisia permanentă sesizată în fond urma să întocmească un raport asupra proiectului de lege constituțională și să îl prezinte Biroului permanent în decurs de 15 zile de la expirarea termenului de 6 luni din momentul prezentării proiectului în cauză, împreună cu avizul Curții Constituționale. Raportul trebuia să conțină o apreciere a oportunității modificărilor preconizate, precum și a eventualelor consecințe ale acestora (Art.74/3).

133. La dezbaterile în prima lectură a proiectului de lege constituțională, nu pot fi făcute amendamente (Art.74/4). La încheierea dezbaterilor, Parlamentul putea adopta una din următoarele decizii:

- a) a aproba proiectul de lege în prima lectură;

b) a remite proiectul de lege comisiei speciale sau comisiei permanente sesizate în fond.

134. Decizia asupra proiectului de lege constituțională dezbătut în prima lectură se adoptă de către Parlament, sub formă de hotărâre, cu votul majorității deputaților prezenți.

135. În cazul în care dezbaterilor în Parlament erau supuse mai multe proiecte de legi constituționale ce vizau aceeași problemă, Parlamentul, la propunerea comisiei speciale sau a comisiei permanente sesizate în fond, putea decide care din ele va fi dezbătut ca proiect de bază, celelalte fiind considerate proiecte de alternativă (Art.74/5).

136. După aprobarea în prima lectură a proiectului de lege constituțională, Președintele Parlamentului trebuia să ceară opinia deputaților privind punerea de îndată la vot a proiectului în a doua lectură sau transmiterea acestuia comisiei speciale sau comisiei permanente sesizate în fond pentru examinarea amendamentelor și pregătirea proiectului pentru dezbateri în a doua lectură. Cel puțin **25 de deputați** puteau cere transmiterea proiectului de lege constituțională comisiei speciale sau comisiei permanente sesizate în fond. În caz contrar, proiectul se punea la vot în lectura a doua și definitivă (Art.74/6).

137. În cazul în care proiectul de lege constituțională era transmis comisiei speciale sau comisiei permanente sesizate în fond, în termen de 15 zile după adoptarea proiectului în prima lectură, deputații puteau pregăti și transmite amendamentele comisiei respective. În a doua lectură putea fi dezbătute și supuse votului doar amendamentele depuse în scris și semnate de cel puțin **5 deputați**.

138. Potrivit articolului 74/7, **amendamentele nu puteau viza introducerea unor elemente ce nu erau prezente în proiectul avizat de Curtea Constituțională** și puteau ține doar de:

- a) *redactarea textului;*
- b) *modificări care nu afectează esența prevederilor propuse de autor;*
- c) *omiterea unor articole sau părți de articole, dacă aceasta nu afectează esența proiectului.*

139. Comisia specială sau comisia permanentă sesizată în fond urma să dezbată și să supună votului fiecare amendament în parte. După aceasta, ea întocmea un raport de prezentare a proiectului de lege constituțională pentru dezbateri în a doua lectură, în care își expunea poziția asupra fiecărui articol.

140. Dezbateri în a doua lectură de către Parlament a proiectului de lege constituțională consta în:

- a) prezentarea fiecărui amendament de către autorii acestuia;
- b) audierea opiniilor fracțiunilor parlamentare, prezentate de cel mult doi vorbitori din partea fiecărei fracțiuni, și ale deputaților independenți;
- c) audierea opiniei comisiei speciale sau a comisiei permanente sesizate în fond asupra fiecărui amendament;
- d) votarea fiecărui amendament în parte.

141. Amendamentele la proiectul de lege constituțională se aprobau prin votul majorității deputaților prezenți. Dacă amendamentul nu obținea numărul de voturi necesar, se considera adoptată prevederea proiectului votată în prima lectură (Art.74/8).

142. După examinarea și votarea fiecărui articol în parte, Președintele Parlamentului urma să supună votului proiectul de lege constituțională în întregime, care fie se adopta de către Parlament cu votul a două treimi din deputații aleși, fie se considera nul dacă nu obținea numărul de voturi necesar (Art.74/9).

143. În acest context, Curtea reamintește că, în temeiul principiului autonomiei regulamentare, prevăzut de art.64 alin.(1) din Constituție, Parlamentul are dreptul de a dispune cu privire la propria organizare și procedurile de desfășurare a lucrărilor parlamentare.

144. Autonomia regulamentară constituie expresia statului de drept, a principiilor democratice, însă poate opera exclusiv **în limitele stabilite de Legea fundamentală**.

145. Astfel, autonomia regulamentară nu poate fi exercitată în mod discreționar, abuziv, cu încălcarea atribuțiilor constituționale ale Parlamentului sau a **normelor imperative privind procedura parlamentară** (a se vedea HCC nr. 27 din 17 noiembrie 2015, §§ 35-37).

146. În acest context, normele regulamentare reprezintă instrumentele juridice care permit desfășurarea activităților parlamentare în scopul îndeplinirii atribuțiilor constituționale ale forului legislativ și trebuie interpretate și aplicate cu bună-credință și în spiritul loialității față de Legea fundamentală (a se vedea și HCC nr. 9 din 21 mai 2013).

147. Curtea reține că, potrivit reglementării legale prevăzute la articolele 74/2-74/9 din Regulamentul Parlamentului (textul republicat la 18 mai 2000), proiectele de legi privind modificarea Constituției trebuiau să fie examinate în cadrul Parlamentului, în esență, potrivit aceleiași proceduri prin care erau examinate alte proiecte de legi, cu unele particularități prevăzute la articolele menționate.

148. Pentru a sintetiza dispozițiile din capitolul 2/1 ale Regulamentului Parlamentului (republicat la 18 mai 2000), Curtea reține următoarele elemente:

- nu erau prevăzute cerințe speciale, *inter alia*, restricții, referitoare la deciziile cu privire la conținutul proiectelor de legi privind modificarea Constituției care puteau fi adoptate de comisie;

- același text al unui proiect de lege privind modificarea Constituției trebuia supus de două ori votării în cadrul Parlamentului, însă nu erau prevăzute restricții explicite cu privire la înaintarea unui text al unui proiect de lege privind modificarea Constituției care era diferit de cel depus de către subiecții prevăzuți la articolul 141 alineatul (1) din Constituție, care au dreptul de a propune modificarea Constituției;

- după examinarea unui proiect de lege privind modificarea Constituției în prima lectură, grupuri de 5 deputați aveau dreptul de a propune

modificarea textului, deși revizuirea nu poate fi inițiată decât de 1/3 din numărul deputaților, în conformitate cu articolul 141 alineatul (1) lit. b) din Constituție.

149. Aplicate în coroborare, dispozițiile Regulamentului Parlamentului permiteau comisiei, *inter alia*, adoptarea unei decizii de aprobare a amendamentelor la un proiect de lege și „îmbunătățirea” acestuia, așa cum este specificat în Hotărârile Parlamentului nr. 1111, 1112 și 1113 din 5 iulie 2000 privind aprobarea celor trei proiecte de legi de revizuire a Constituției, care au fost conexe într-un proiect unic.

150. În mod cert, dreptul exclusiv de a propune modificarea sau completarea Constituției de care beneficiază subiecții acestui drept, indicați la articolul 141 alin. (1) din Constituție, nu înseamnă că, în cadrul examinării, aceștia nu pot modifica, în general, textul unui proiect de lege privind modificarea Constituției. Cu toate acestea, modificările aduse unui proiect de lege privind revizuirea Constituției nu pot anula dreptul exclusiv al titularilor menționați la alin. (1) al articolului 141 din Constituție de a înainta Parlamentului o propunere de modificare sau de completare a Constituției. Parlamentul nu poate examina și vota o propunere de modificare sau de completare a Constituției nici în cazul când aceasta este înaintată de alte persoane decât cele prevăzute la articolul 141 alineatul (1) din Constituție.

151. Prin urmare, potrivit Constituției, atunci când Parlamentul examinează anumite proiecte de legi privind modificarea Constituției, care au fost înaintate de persoanele prevăzute la articolul 141 alineatul (1) din Constituție, **acesta poate modifica proiectele de legi propuse numai în măsura în care modificările nu afectează în mod esențial conținutul lor**, mai exact, modificări care vizează editarea proiectelor de amendamente la Constituție propuse pentru a îmbunătăți textul în ceea ce privește limba literară și tehnica legislativă sau astfel încât formularea proiectelor propuse să fie mai precisă sau mai concretă, fără să modifice domeniul de aplicare al reglementării propuse, fără să introducă mijloace esențial diferite de atingere a obiectivului urmărit de reglementarea constituțională propusă sau fără să propună modificarea unei alte prevederi a Constituției.

152. Cu privire la acest aspect, Curtea reține că prevederile Constituției nu acordă subunităților structurale ale Parlamentului, *inter alia*, comisiilor acestuia, precum și deputaților individual, dreptul de a înainta un proiect de lege privind modificarea Constituției **care să fie diferit în mod esențial de proiectul de lege privind modificarea Constituției care a fost înaintat de subiectul abilitat**.

153. Subunitățile structurale ale Parlamentului, *inter alia*, comisiile acestuia, precum și deputații individual, au dreptul de a propune modificări neesențiale la proiectul de lege examinat de către Parlament, de a propune respingerea proiectului de lege, precum și de a propune ca subiectul care a înaintat proiectul de lege examinat să înainteze un nou proiect de lege privind modificarea Constituției, substanțial modificat.

154. Astfel, dispozițiile Regulamentului Parlamentului au deschis posibilitatea, *inter alia*, de a modifica în mod esențial conținutul unui proiect de lege înaintat de către persoanele (*inter alia*, un grup de 1/3 din deputații Parlamentului), prevăzute la articolul 141 alineatul 1 din Constituție, care au dreptul de a propune modificarea Constituției. **O asemenea posibilitate este contrară prevederilor referitoare la limitele și procedura specială de revizuire a Constituției cuprinse în articolele 135 alin. (1) lit. c), 141 și 143 alin. (1) din Constituție.**

155. Curtea reține că, deși reglementarea legală relevantă pentru prezenta cauză a fost modificată, conținutul acesteia nu s-a modificat în mod esențial.

156. Articolele 76-84 din Capitolul 3 al Regulamentului Parlamentului (textul din 7 aprilie 2007) consacră soluții legislative similare celor în vigoare la data de 5 iulie 2000, referitoare la procedura de adoptare a modificărilor în Constituție. Astfel, articolele 82 și 83, în măsura în care nu prevăd interdicția modificării în mod esențial, de către Comisia specială sau comisia permanentă sesizată în fond, fie de către deputați, a proiectelor de legi privind modificarea Constituției și nici interdicția de a vota pentru prima dată textul modificat în mod esențial al unui proiect de lege privind modificarea Constituției, sunt în contradicție cu articolele 135 alin. (1) lit. c) și 143 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova.

3.3.3. Dacă prevederile adoptate diferă esențial de propunerea legislativă inițială

157. Din comparația dintre proiectul de lege nr. 4098 și proiectul discutat în lectura a doua în Parlament reiese cu claritate că:

- proiectul discutat în lectura a doua a modificat în articolul 78 din Constituție numărul necesar de voturi pentru alegerea Președintelui la **3/5** de deputați în Parlament, în timp ce proiectul de lege nr. 4098 propunea **majoritatea deputaților aleși**;

- proiectul discutat în lectura a doua a completat articolul 78 cu trei alineate noi, referitoare la alegerile repetate și **dizolvarea Parlamentului**, în timp ce proiectul de lege nr. 4098 nu conținea o astfel de propunere. Din dezbaterile în Parlament rezultă cu claritate că **s-a încercat în acest mod consolidarea unui mecanism de presiune** în vederea determinării deputaților să aleagă Președintele;

- proiectul de lege discutat în lectura a doua a propus completarea alineatului (4) al articolului 85 din Constituție, referitor la **excepția de la interdicția de dizolvare** a Parlamentului în ultimele șase luni de mandat al Președintelui Republicii Moldova, cu toate că proiectul de lege nr. 4098 nu conținea nici o propunere de modificare a acestuia.

158. Astfel, deși ambele proiecte de lege în discuție urmăreau același obiectiv, mai exact modificarea cadrului constituțional preliminar pentru alegerea Președintelui Republicii Moldova de către Parlament, domeniul de aplicare al reglementării propuse prin proiectul de lege nr. 4098 a fost

modificat prin proiectul de lege discutat în lectura a doua, **care propunea mijloace esențial diferite de atingere a obiectivului menționat anterior în comparație cu proiectul de lege nr. 4098 și conținea, în plus, propunerea de modificare a unor prevederi diferite din Constituție: numărul voturilor necesare pentru alegerea Președintelui, numărul de tururi și alegeri repetate, dizolvarea Parlamentului în cazul eșuării alegerii Președintelui. Prin urmare, în ceea ce privește conținutul lor, proiectul de lege nr. 4098 și cel dezbătut în lectura a doua erau diferite în mod esențial.**

159. Astfel, Parlamentul a negat dreptul unui grup de cel puțin 1/3 din totalul deputaților de a pune în aplicare propria inițiativă. **Mai exact, un subiect care nu este indicat la articolul 141 alin. (1) din Constituție ca titular al dreptului de a iniția revizuirea Constituției a modificat în mod esențial textul inițial al proiectului de lege privind revizuirea articolelor 78 și 85 alin. (4) din Constituție.**

160. Parlamentul nu poate examina și vota nici o astfel de propunere de modificare sau de completare a Constituției care ar fi înaintată de alte persoane decât cele prevăzute la articolul 141 alin. (1) din Constituție.

161. În cazul în care Constituția ar fi interpretată într-un mod diferit (*inter alia*, în sensul în care o persoană diferită de cele prevăzute la articolul 141 alin. (1) din Constituție, care au dreptul de a propune modificarea Constituției, ar putea înainta Parlamentului spre examinare o nouă propunere de modificare sau de completare a Constituției – un nou proiect de lege privind modificarea Constituției), ar fi negat dreptul exclusiv de a înainta o propunere de modificare sau de completare a Constituției care este prevăzut la articolul 141 alin. (1) din Constituție și s-ar crea astfel condițiile preliminare pentru adoptarea unui amendament la Constituție cu un conținut practic diferit, sub pretextul propunerii de modificare sau de completare.

162. În plus, o astfel de interpretare ar fi incompatibilă cu scopul menționat anterior al procedurii speciale privind modificarea Constituției - de a se limita modificarea Constituției numai la cazurile necesare și de a împiedica orice modificare pripită a Constituției.

163. Curtea reține că, în prezenta cauză, urmează să verifice, de asemenea, dacă prevederile adoptate respectă condițiile de fond privind limitele de revizuire a Constituției, prevăzute de articolul 142 din Constituție.

3.3.4. Armonia modificărilor operate și echilibrul materiei constituționale

164. Prevederile din legea de revizuire a Constituției, contestate în prezenta cauză, se axează în esență pe modificarea articolului 78 din Constituție, care se referă la modalitatea de alegere a Președintelui Republicii Moldova.

165. Alte câteva prevederi ale Constituției au legătură cu articolul 78 din Constituție.

166. Articolul 85 alin. (4) din Constituție stabilește că Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Președintelui Republicii Moldova, cu excepția cazului prevăzut la articolul 78 alineatul (5).

167. Articolul 89 din Constituție stabilește procedura de demitere a Președintelui de către Parlament.

168. În acest context, trebuie menționat că, potrivit Constituției, legiuitorul, cu ocazia reglementării modalității alegerii Președintelui, *inter alia*, atunci când stabilește temeiurile și procedura de demitere a Președintelui, trebuie să țină seama de statutul constituțional și de garanțiile respective ale mandatului, ca parte integrantă a arhitecturii instituționale a statului și, prin urmare, a sistemului de echilibre și contragreutăți.

169. Pentru a sintetiza, trebuie precizat că imperativul constituțional menționat anterior privind unitatea materiei și echilibrul valorilor cuprinse în Constituție, ca valoare constituțională, implică de asemenea obligația constituțională de a nu adopta reglementări care, *inter alia*, ar crea condiții preliminare pentru conflicte și blocaje.

170. Curtea observă că în cazul în care Parlamentul se dovedește a fi incapabil să aleagă Președintele țării, textul Constituției nu numai permite, dar și reclamă dizolvarea repetată a Parlamentului.

171. Soluția aplicată în Moldova nu este unică din punct de vedere al dreptului constituțional comparat, însă totuși aceasta își are particularitățile sale.

172. În majoritatea țărilor europene președinții sunt aleși de către popor. Țările în care Președintele este ales de către Parlament sunt considerabil mai puține (Albania, Estonia, Grecia, Ungaria, Italia și Letonia). Tendința statelor este de a modifica modalitatea de alegere a Președintelui țării prin votul popular, în locul alegerii de către Parlament, păstrând în același timp forma parlamentară de republică (recent, Cehia, Turcia).

173. În unele țări alegerea necesită o majoritate absolută (Estonia și Letonia), pe când altele merg până acolo încât să aibă nevoie de o majoritate calificată [Albania (majoritate de trei cincimi), Ungaria, Grecia și Italia (majoritatea de două treimi)]. Malta este unica țară în care o majoritate relativă atinsă în prima rundă este considerată suficientă. De regulă, constituțiile prevăd reglementări referitor la rundele ulterioare ale alegerilor prezidențiale în cazul în care cota necesară nu a fost atinsă în prima rundă. În Moldova numărul candidaților este redus la doi în runda următoare; totuși, cerința majorității de trei cincimi rămâne neschimbată.

174. Soluții similare (care mențin cota și presupun dizolvarea Parlamentului în cazul în care majoritatea necesară nu a fost întrunită) pot fi observate în Grecia (articolul 32 din Constituție).

175. Constituțiile prevăd, în general, anumite restricții privind dizolvările Parlamentului. Obiectivul acestora este de a preveni instabilitatea politică și a lupta împotriva abuzurilor privind dizolvările repetate.

176. În ceea ce privește dizolvarea după eșecul alegerii Președintelui, articolul 78 alin. (5) nu prevede nici o restricție privind dizolvările repetate.

Astfel, textul Constituției nu numai că permite, ci și impune dizolvarea repetată a Parlamentului în cazul în care acesta se dovedește a fi incapabil să aleagă Președintele țării. Teoretic, acesta așadar poate fi dizolvat din același motiv pentru un număr indefinit.

177. Situația Republicii Moldova este unică din acest punct de vedere și această particularitate se datorează anume modificării articolului 78 din Constituție în anul 2000.

178. Toate celelalte constituții conțin prevederi care au menirea de a evita cercul vicios al alegerilor anticipate, prin scăderea cotei. De exemplu, Președintele poate fi ales cu o majoritate absolută (cum ar fi în Turcia, articolul 102, paragraful 3 din Constituție) sau una relativă în turul doi sau în unul mai târziu al alegerilor (cum ar fi în cazul Italiei, articolul 83, paragraful 3 din Constituție, Ungariei, articolul 29 B, paragraful 4 din Constituție). Chiar și Constituția Greciei, care pare a fi cea mai apropiată de dreptul constituțional al Moldovei, permite doar o dizolvare în cazul eșuării alegerii Președintelui printr-o majoritate calificată (două treimi și apoi trei cincimi). După această unică dizolvare condițiile pentru majoritate sunt reduse progresiv până la momentul când doar o majoritate relativă să fie necesară pentru doi cei mai bine plasați candidați. Această regulă asigură ca după alegeri Președintele să fie ales efectiv (articolele 32.4 și 41.5 din Constituția Greciei).

179. În acest context, Curtea reamintește concluziile Comisiei de la Veneția exprimate în Avizul *amicus curiae* privind interpretarea articolelor 78.5 și 85.3 ale Constituției Republicii Moldova (CDL-AD(2010)002):

„27. În lumina circumstanțelor din Moldova, Comisia de la Veneția este de părere că reforma constituțională este necesară în scopul prevenirii impasurilor politice care ar putea din nou avea loc în Moldova pe viitor. Dizolvările frecvente ale Parlamentului, care s-ar succeda la intervale scurte de doar câteva luni, la fel, creează obstacole pentru negocierile politice, care-s necesare pentru o reformă constituțională cu succes. Comisia de la Veneția face referință la Raportul său cu privire la Amendamentul Constituțional (CDL-AD(2010)001), adoptat în decembrie 2009, în care ea subliniază că amendamentele constituționale trebuie să respecte procedurile expuse în Constituția aflată în vigoare.”

180. Curtea reține că impasurile politice și instituționale din Republica Moldova rezultă în cea mai mare parte din prevederile modificate cu privire la procedura de alegere a Președintelui și mecanismul dizolvării Parlamentului (Articolul 78). Această opinie este împărtășită și de Comisia de la Veneția în Opinia *amicus curiae* privind cele trei întrebări cu referire la articolul 78 al Constituției Republicii Moldova, adoptat în cadrul celei de-a 87-a Sesiuni Plenare (Veneția, 17-18 iunie 2011) :

„39. [...] Analizând Constituția în ansamblu, precum și obiectivul specific al art. 78, care este să asigure funcționarea eficientă a organelor constituționale, ar trebui să existe o limită pentru aceste repetiții, în scopul de a preveni abuzurile legate de dizolvările repetate și de a oferi garanția necesară unei stabilități politice în țară.”

181. O asemenea reglementare dezvăluie o contradicție proprie Constituției Republicii Moldova: în timp ce prevederile constituționale privind procedura de alegere a Președintelui ar trebui să asigure buna funcționare a organelor constituționale, în situația actuală, acestea, permițând repetarea infinită a alegerilor și a dizolvărilor, împiedică funcționarea lor eficientă și deschid calea crizei constituționale continue. Mai mult decât atât, implementarea lor strictă **duce la o cumulare de funcții de către Președintele Parlamentului, care, de asemenea, exercită funcția de Președinte interimar pentru o perioadă mult mai lungă decât cea specificată în Constituție.**

182. Într-adevăr, contrar altor constituții, care prevăd mecanisme asemănătoare pentru alegerea Președintelui, Constituția Republicii Moldova nu conține nici o regulă care ar permite ca cercul vicios de alegeri și dizolvări, în cazul lipsei de compromis între principalele partide politice, să poată fi evitat, astfel încât să fie asigurată atât funcționarea adecvată a instituțiilor de stat, cât și stabilitatea sistemului constituțional în țară.

183. Faptul că aceste modificări au generat și generează incertitudini în ceea ce privește alegerea Președintelui și funcționalitatea instituțiilor constituționale este confirmată și prin numeroasele solicitări de interpretare a articolului 78 din Constituție (a se vedea HCC nr. 5 din 16 martie 2010, HCC nr. 17 din 20 septembrie 2011, HCC nr.1 din 12 ianuarie 2012, HCC nr. 7 din 24 mai 2012, Avizul nr.4 din 21 septembrie 2010, Avizul nr. 2 din 12 iunie 2009), precum și inițiativele de revizuire a acestor modificări (a se vedea Avizul nr. 2 din 4 mai 2010, Avizul nr.3 din 6 iulie 2010, Avizul nr. 1 din 22 septembrie 2014, Avizul nr. 1 din 24 iulie 2015, Avizul nr. 2 din 10 noiembrie 2015, Avizul nr. 1 din 29 februarie 2016). În pofida tuturor acestor eforturi, această sursă de blocaje constituționale așa și nu a fost eliminată. În acest context, Curtea reține că nici o modificare nu poate fi adoptată având la bază o modificare neconstituțională, motiv pentru care este necesară soluționarea chestiunii constituționalității modificării anterioare a Constituției înainte de orice revizuire ulterioară.

184. Intervenția în anul 2000 în conținutul normelor constituționale a creat o situație inedită, care a dus la ruperea unității normelor constituționale.

185. Anume pentru a evita acest lucru, Constituția a prevăzut necesitatea avizării proiectului de revizuire a Constituției de către Curtea Constituțională.

186. **Necesitatea avizării repetate este împărtășită și în interpretarea dată de Comisia de la Veneția** în contextul reformei constituționale din Republica Moldova în anul 2000, atunci când a participat la elaborarea unui text de compromis pe baza a două proiecte de legi de revizuire a Constituției:

„196. [...] Odată cu implicarea Comisiei de la Veneția a fost posibil să se formeze o comisie comună prezidențială-parlamentară, care a fost în măsură să convină asupra unui text de compromis. Cu toate acestea, în parte pentru că **propunerea de compromis ar fi trebuit să fie trimisă înapoi la Curtea**

Constituțională pentru o altă rundă de avizare, majoritatea parlamentară a decis să adopte în loc un text care fusese avizat în prealabil de către Curte. Astfel, compromisul în cadrul comisiei mixte a fost zădărnicit, fiind adoptată o revizuire împotriva voinței președintelui, care ulterior s-a dovedit a fi o sursă de instabilitate politică considerabilă.”

187. În Memoriul *Amicus Curiae* privind cele trei întrebări cu referire la articolul 78 din Constituția Republicii Moldova, adoptat în cadrul celei de-a 87-a Sesiuni Plenare din 17-18 iunie 2011, Comisia de la Veneția a constatat, între altele, că:

„39. [...] Deoarece Constituția Republicii Moldova nu oferă îndrumări asupra modului de a gestiona circumstanțele excepționale actuale din țară, interpretarea textuală a articolului 78 ar putea produce rezultate nesatisfăcătoare. Acest lucru se datorează faptului că duce la repetarea la nesfârșit a aceleiași proceduri de alegere a Președintelui, generând un cerc vicios de alegeri și dizolvări. Având în vedere incapacitatea Parlamentului de a alege un candidat de compromis și, astfel, **să evite continuarea crizei, ar putea fi mai oportun să se revină la interpretarea funcțională a Constituției**: Analizând Constituția ca un tot unitar și obiectivul specific al articolului 78, care urmărește să asigure funcționarea efectivă a organelor constituționale, ar trebui să existe o limită la aceste repetări, pentru a preveni abuzurile legate de dizolvările repetate și pentru a oferi garanția necesară a stabilității politice în țară.”

188. Curtea notează că normele din Constituție formează un tot unitar, aflat într-o legătură logico-juridică indisolubilă. În acest context, Constituția consacră o diviziune tripartită a funcțiilor statului, care este un principiu fundamental de organizare a statului. Astfel, textul constituțional reflectă imaginea statului ca o structură de organe, între care și Președintele. Prin urmare, pornind de la spiritul Constituției, trebuie să se asigure funcționalitatea tuturor instituțiilor statului, respectarea strictă a principiilor și valorilor supreme, reprezentând în mod practic testul eficacității Constituției ca Lege Supremă a unui stat de drept.

189. Reglementând situațiile de eșec ale Parlamentului de a alege șeful statului, constituanta legislativă a prevăzut la articolul 78 din Constituție dizolvarea Parlamentului, care operează atât ca sancțiune – pentru incapacitate, cât și ca mecanism de deblocare instituțională – prin acordarea posibilității unui nou Parlament de a alege și a permite funcționarea instituției Președintelui.

190. Pe de altă parte, Curtea observă că aplicarea articolului 78 din Constituție a creat o situație fără precedent, când, prin posibilitatea dizolvării Parlamentului la infinit, funcția de Președinte interimar poate fi exercitată nelimitat. De altfel, în perioada 2009-2012, interimatul Președintelui a consumat aproape întreaga durată a mandatului unui Președinte plenipotențiar. Astfel, a fost eludată norma constituțională care denotă intenția de limitare a unei astfel de situații la un termen de 2 luni, atât cât ar fi necesar pentru organizarea alegerii Președintelui.

191. Structura opțiunilor politice din societate, cristalizată în ultimii ani, corelată cu experiența anterioară (a se vedea §§ 7 și 19 *supra*), precum și diverse studii sociologice nu oferă un temei suficient pentru a concluziona

că, în cazul unui nou scrutin anticipat, raportul forțelor în viitorul Parlament ar fi de natură de a nu bloca, din nou, alegerea Președintelui, nici revizuirea Constituției.

192. Prin urmare, mecanismul articolului 78 din Constituție, menit să asigure funcționalitatea instituțiilor statului, în circumstanțele actuale, **a generat ruperea acestei unități constituționale, pentru că nu asigură funcționarea normală a instituției Președintelui.** Astfel, prin incapacitatea Parlamentului de a alege un candidat de compromis, s-a creat o situație de impas politic și instituțional, generând un cerc vicios de alegeri și dizolvări. De-a lungul anilor, la articolul 78 din Constituție, conceput ca mecanism excepțional, s-a recurs mai des decât la mecanismele ordinare, fiind organizate 3 scrutine parlamentare anticipate, dintre care 2 numai pe parcursul anilor 2009-2010, perioadă în care Parlamentul nu a reușit să aleagă șeful statului în cadrul a 4 încercări eșuate.

193. Mai mult, interimatul, oricât de îndelungat ar fi, nu întrerupe interdicția pentru persoana care a deținut două mandate prezidențiale consecutive anterior momentului la care a intervenit interimatul să poată candida pentru un nou mandat prezidențial.

194. Este evident că normele și spiritul Constituției urmăresc să asigure perpetuarea exercitării puterii de către instituțiile statului, constituite în conformitate cu prevederile Constituției, iar situațiile provizorii, precum interimatul, menite să evite crearea vidului de putere și să asigure organizarea alegerilor noului Președinte, trebuie să fie înlăturate cât mai curând.

195. În același timp, Curtea constată că situația în care are loc contopirea funcției de Președinte al Parlamentului, exponent al puterii legislative, cu cea de Președinte al statului, în principiu parte a puterii executive, pentru o perioadă de timp ce depășește jumătate din mandatul ordinar al unui Președinte de stat **în mod evident depășește intenția Constituției și nu este compatibilă cu principiul constituțional al separației puterilor în stat**, precum și duce la deturnarea competențelor pe care Constituția le-a atribuit principalelor organe ale statului.

196. În același timp, Curtea observă că aceste modificări creează premisa dublă a unui blocaj constituțional și a unei tensiuni între votul popular și ideea modernă de reprezentare. Efectul ultim este, incontestabil, fragilizarea democrației constituționale. În plus, se poate menționa faptul că, în versiunea modificată, articolul 78 din Constituție nu are corespondent în niciun text constituțional.

197. Astfel, Curtea este pusă în situația de a elimina mecanismele ce generează dezechilibrarea instituțiilor constituționale, salvând astfel coerența Constituției.

198. Curtea reține că forma de alegere a Președintelui nu poate fi sursă de criză constituțională.

199. În același context, Curtea reține că prevederile contestate nu au suportat modificări după adoptarea acestora în anul 2000, astfel încât ele nu

au fost validate printr-o modificare succesivă, fapt care ar fi putut pune problema securității juridice.

200. În lumina celor expuse, urmărind coerența sistemică a Constituției și pentru a-i asigura funcționalitatea, Curtea Constituțională recunoaște neconstituționale prevederile contestate.

201. În același timp, având în vedere imperativul evitării unui vid legislativ, precum și ținând cont de urgența abordării impasului constituțional în contextul expirării apropiate a mandatului actualului Președinte, Curtea consideră necesar să revigoreze mecanismul legal anterior modificării Constituției ce ar asigura alegerea Președintelui.

202. Curtea reține că, pentru a pune în aplicare obligația constituțională menționată la articolul 134 din Constituție referitoare la rolul Curții Constituționale de garant al Constituției, **una din sarcinile fundamentale ale unei curți constituționale constă în securizarea ordinii normative născută din Constituție.**

203. De asemenea, **soluția Curții trebuie să fie o soluție „efectivă”, care nu poate să cuprindă o simplă opinie, apreciere, aviz, recomandare sau solicitare.** Curtea nu se poate limita doar la o simplă constatare a încălcării de către Parlament a avizului său, cu atât mai mult cu cât modificarea operată contrar avizului Curții, în speță, a generat instabilitate instituțională, partajarea puterii de stat într-o manieră netransparentă, subminând și compromițând ideea de democrație.

204. În acest context, **avizele Curții privind modificarea Constituției au ca scop protejarea valorilor fundamentale ale Constituției de practicile abuzive ale actorilor politici, sociali sau instituționali.** Prin urmare, **ignorarea sau depășirea acestor avize va putea servi drept temei pentru nulitatea modificărilor operate.**

205. Trebuie subliniat că legiuitorul, atunci când reglementează alegerea Președintelui, *inter alia*, procedura de demitere a acestuia sau dizolvarea Parlamentului, trebuie să respecte Constituția.

206. În acest context, Curtea reține că modificarea condițiilor de eligibilitate pentru funcția de Președinte, prevăzută la articolul 78 alin.(2), *inter alia*, censul de vârstă, censul de trai și cerința de cunoaștere a limbii de stat, precum și dispozițiile de la alineatul (6) al articolului 78 din Constituție, potrivit cărora procedura de alegere a Președintelui este stabilită prin lege organică, nu au schimbat esențial conținutul proiectului inițial avizat de către Curtea Constituțională și **nu afectează unitatea și echilibrul materiei constituționale.**

207. Pe de altă parte, **faptul că reforma constituțională din 2000 a generat în realitate un sistem de guvernare imperfect, existând un potențial de conflict între autoritățile statului, este o consecință directă a ignorării de către Parlament a avizului Curții Constituționale.**

208. În lumina argumentelor de mai sus, Curtea constată că prevederile de modificare a alineatelor (1), (3), (4) și (5) de la articolul 78 din Constituție, având în vedere modalitatea de adoptare a acestora, dar și

dezechilibrarea materiei constituționale, sunt în contradicție și cu articolul 142 alineatul (2) din Constituție.

209. La fel, sunt lovite de neconstituționalitate prevederile corelative ce au modificat articolele 85 și 89 din Constituție, precum și cadrul legal subsecvent referitor la procedura de alegere a Președintelui.

210. Având în vedere considerentele expuse mai sus, Curtea Constituțională constată că prevederile contestate sunt în contradicție și cu principiul constituțional al statului de drept, consacrat de Preambulul și articolul 1 alin. (3) din Constituție.

211. Curtea menționează că însăși natura Constituției ca act cu forță juridică supremă și ideea de constituționalitate implică faptul că în Constituție nu pot exista și nici nu există lacune sau contradicții interne.

212. În acest sens, Curtea reamintește că în Hotărârea nr. 33 din 10 octombrie 2013 a statuat următoarele:

„63. În acest context, Curtea reține, cu titlu de principiu, că **prevederile legale abrogate prin textul de lege declarat neconstituțional reintră în fondul activ al dreptului**, continuând să producă efecte juridice, până la intrarea în vigoare a noilor reglementări, acesta fiind un efect specific al pierderii legitimității constituționale, sancțiune diferită și mult mai gravă decât o simplă abrogare a unui text normativ.

64. Astfel, în cazul declarării neconstituționalității unor norme de modificare/abrogare, până la operarea modificărilor de rigoare de către Parlament, urmează să se aplice prevederile anterioare modificării/abrogării, într-un mod conform considerentelor acestuia la cazul dedus examinării sale.”

213. În acest sens, cu privire la ansamblul reglementării constituționale, și anume modalitatea de alegere a Președintelui și de dizolvare a Parlamentului, Curtea reține că recunoașterea neconstituționalității prevederilor de modificare a alineatelor (1), (3), (4) și (5) de la articolul 78 din Constituție înseamnă că textul corespondent al acestor alineate de la articolul 78 din Constituție, care era aplicabil anterior intrării în vigoare a legii menționate, va fi din nou aplicabil. Prevederile alineatului (5) al articolului 78 în redacția anterioară modificării nu revigorează, deoarece textul acestuia a fost reprodus în mod identic la alineatul (4) al articolului 80 din Constituție, în redacția Legii nr. 1115/2000.

214. În contextul prezentei cauze, Curtea precizează, de asemenea, că nu există motive de demitere a Președintelui înainte de expirarea mandatului acestuia. Astfel, Președintele Republicii Moldova, ales prin votul Parlamentului exprimat la 16 martie 2012, rămâne în funcție până la expirarea mandatului pentru care a fost ales, astfel cum prevăd dispozițiile articolului 80 alineatul (2) Constituție. De asemenea, prezenta hotărâre nu înseamnă că actele adoptate de Președintele ales în baza articolului 78 în redacția prevederilor declarate neconstituționale sau de persoana care a exercitat interimatul funcției de Președinte sunt neconstituționale doar pentru acest temei.

Din aceste motive, în temeiul articolelor 135 alin. (1) lit. a), b) și c) și 140 din Constituție, 26 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, 6, 61, 62 lit. a) și b), și 68 din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională

HOTĂRĂȘTE:

1. *Se admite* sesizarea unui grup de 18 deputați ai fracțiunii parlamentare a Partidului Liberal Democrat din Moldova, Valeriu Ghilețchi, Tudor Deliu, Liliana Palihovici, Angel Agache, Maria Ciobanu, Vladimir Hotineanu, Chiril Lucinschi, Grigore Cobzac, Vadim Pistrinciuc, Iurie Țap, Ion Balan, Nae-Simion Pleșca, Ștefan Creangă, Octavian Grama, Gheorghe Mocanu, Mihaela Spatari, Aliona Goța, Victor Roșca, privind controlul constituționalității punctului 2 integral și a sintagmei „*cu excepția cazului prevăzut la art. 78 alin. (5)*,” din punctul 5 ale articolului I din Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova.

2. În sensul articolului 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu prevederile articolelor 141 alin.(2) și 143 alin. (1) din Constituție:

a) După pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională, nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar **ignorarea sau depășirea acestuia pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor astfel operate.**

b) În cazul amendamentelor deputaților acceptate de Parlament în lectura a doua la un proiect de lege privind revizuirea Constituției, este necesară avizarea repetată de către Curtea Constituțională.

c) În cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la articolul 143 alin. (1) din Constituție.

3. *Se declară neconstituționale:*

- textele:

„(1) *Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret.*”

„(3) *Este ales candidatul care a obținut votul a trei cincimi din numărul deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit numărul necesar de voturi, se organizează al doilea tur de scrutin*

între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului descrescător de voturi obținute în primul tur.”

„(4) Dacă și în turul al doilea nici un candidat nu va întruni numărul necesar de voturi, se organizează alegeri repetate.”

„(5) Dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu va fi ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data alegerilor în noul Parlament.”

de la punctul 2;

- sintagma „, , *cu excepția cazului prevăzut la art.78 alin.(5)*” de la punctul 5;

- punctul 6

ale articolului I din Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției, ca fiind contrare limitelor de revizuire a Constituției impuse de dispozițiile articolului 142 alin. (2), precum și articolului 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu prevederile articolului 141 alin.(2) din Constituție.

4. Se recunosc constituționale:

- textele:

„(2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu drept de vot care are 40 de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat.”

„(6) Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică.”

de la punctul 2 al articolului I din Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției.

5. Se declară neconstituțională Legea nr. 1234-XIV din 22 septembrie 2000 cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova.

6. Se declară neconstituțională Legea nr. 1227-XIV din 21 septembrie 2000 pentru modificarea Codului electoral, cu revigorarea prevederilor care au făcut obiectul abrogării.

7. *Se declară neconstituționale* articolele 82 și 83 din Regulamentul Parlamentului, aprobat prin Legea nr. 797-XIV din 2 aprilie 1996, în măsura în care nu prevăd interdicția modificării în mod esențial a proiectelor de legi privind modificarea Constituției și în măsura în care nu prevăd interdicția de a vota pentru prima dată textul modificat în mod esențial al unui proiect de lege privind modificarea Constituției, ca fiind în contradicție cu articolele 135 alin. (1) lit. c), 141 alin. (2) și 143 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova.

8. În vederea executării prezentei hotărâri:

a) Prevederile alineatelor (1), (3) și (4) de la articolul 78 și ale articolului 89 din Constituție, în vigoare până la data adoptării Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției, care au făcut obiectul revizuirii, revigorează și reintră în fondul activ al dreptului la data pronunțării prezentei hotărâri.

b) În consecința celor statuate la punctul 3 și punctul 8 lit.a) ale prezentului dispozitiv, articolele 78 și 89 din Constituție vor avea următorul cuprins:

**„Articolul 78
Alegerea Președintelui**

(1) Președintele Republicii Moldova este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

(2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu drept de vot care are 40 de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat.

(3) Este declarat ales candidatul care a întrunit cel puțin jumătate din voturile alegătorilor ce au participat la alegeri.

(4) În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi, cu condiția că numărul acestora e mai mare decât numărul voturilor exprimate împotriva candidatului.

(6) Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică.

**Articolul 89
Suspendarea din funcție**

„(1) În cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcție de Parlament, cu votul a două treimi din deputați.

(2) Propunerea de suspendare din funcție poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce, neîntârziat, la cunoștința Președintelui Republicii

Moldova. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută.

(3) Dacă propunerea de suspendare din funcție este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui.”

c) Constituția se va republica în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, dându-se textelor redacția într-un mod conform prezentului dispozitiv;

d) Parlamentul va adopta neîntârziat legislația privind alegerea Președintelui prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat;

e) Efectele prezentei hotărâri nu se extind asupra mandatului Președintelui Republicii Moldova în exercițiu; Președintele Republicii Moldova, ales prin votul Parlamentului exprimat la 16 martie 2012 rămâne în funcție până la expirarea mandatului pentru care a fost ales.

9. Prezenta hotărâre este definitivă, nu poate fi supusă nici unei căi de atac, intră în vigoare la data adoptării și se publică în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*.

Președinte

Alexandru TĂNASE

Chișinău, 4 martie 2016
HCC nr.7
Dosarul nr. 48b/2015